

UiT Norges arktiske universitet

Norges Fiskerihøgskole

... No har me juksa litt!

Masteroppgave om holdninger til omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetning av hvitfisk.

Maya Mariell Steinvik

Masteroppgave i ressursforvaltning, fiskeri- og havbruksvitenskap (60 stp.) Mai 2020

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	1
1.1	Måter å omgå regelverket på	3
1.2	Tema	4
1.3	Aktualitet	5
1.4	Mål	6
1.5	Problemstilling	6
1.6	Avgrensing	7
1.7	Begrepsbruk	7
1.8	Innhold	8
2	Teori – teoretisk grunnlag	8
2.1	Fisk som fellesgode	9
2.2	Legitimitet	10
2.3	Samfunnskontrakten i fiskeriene	11
2.4	Normer og moral	14
2.5	Legitimitet og etterlevelse	17
2.6	Oppsummering	18
3	Data og metode	18
3.1	Forskningsdesign	18
3.2	Begrunnelse for valg av metode	19
3.3	Datainnsamling	20
3.4	Diskusjon av metode	30
3.4.1	Påvirkning på informanter	31
3.4.2	Mulige feilkilder i metoden	32
3.5	Drøfting av forskningsetikk	34
3.5.1	Påvirkning	35

4	Resultater.....	36
4.1	Faktor 1 – «Juks ødelegger for alle»	37
4.2	Faktor 2 – «Stram inn!».....	38
4.3	Faktor 3 - «Men det nytter nok ikke»	40
4.4	Konsensus.....	41
5	Diskusjon.....	43
5.1	Hvilke holdninger har ulike interessenter til omgåelse av regelverket?.....	44
5.2	Hva mener interessentene er de mest alvorlige problemene med omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga?	47
5.3	Hvordan kan førstehåndsomsetninga utvikles for å øke etterlevelse av regelverket?48	
6	Konklusjon	51
	Referanseliste	53
	Vedlegg 1	55

Tabelliste

Tabell 1: Oversikt over alle påstandene i Q-sorten.	23
Tabell 2: Påstander til Q-undersøkelsen delt inn etter aspektene de var ment til å undersøke.25	
Tabell 3: Viser oversikt over hvor mange påstander som kunne sorteres i hvilken verdi. Verdiene rangerer fra +4 (mest enig) til -4 (minst enig).	27
Tabell 4: Oversikt over Z-score og Q-sort verdi for faktor 1.....	37
Tabell 5: Oversikt over Z-score og Q-sort verdi for faktor 2.....	38
Tabell 6: Oversikt over Z-score og Q-sort verdi for faktor 3.....	40
Tabell 7: Påstander med konsensus.....	41

Figurliste

Figur 1: Beskrivelse av de ulike verdiene fiskeriene forvaltes med hensyn på, sosial bærekraft, miljømessig bærekraft og økonomisk bærekraft. Hentet fra Holm og Henriksen (2016).....	12
Figur 2: Illustrasjon av sorteringsmønsteret som ble utdelt under Q-sorteringen.....	27

Forord

Når jeg ser tilbake på det siste året, og den prosessen det har vært å skrive denne oppgaven, synes jeg det er helt utrolig at det har blitt en ferdig masteroppgave. Det har vært tungt og langtekkelig, men jeg har gjort meg mange verdifulle erfaringer, og leverer nå et arbeid jeg er stolt av.

Takk til mitt veilederteam Petter Holm og Kathrine Tveiterås for innspill, motivasjon og gode samtaler. Sammen har dere gitt meg støtte og utfordring i perfekt balanse det siste året. Takk til min gode venninne Natja Røine Østebø, som har vært min klippe gjennom både bachelor- og mastergraden, og spesielt arbeidet med selve masteroppgaven ville jeg ikke kommet meg gjennom uten deg. Alle forelesninger, gruppeoppgaver, fester, og turer av alle slag; du har gjort universitetstida mi så god den kunne blitt. Takk til hele familien min, med alle utvidelser, som stiller opp som motivatorer, korrekturlesere og som gir meg etterlengtede pusterom mellom arbeidsøktene. Til alle som har hjulpet til med å finne og vært med som respondenter: Takk for at dere tar imot en nervøs student med åpne armer og en god kopp kaffe.

Aller mest takk til min fantastiske kjæreste, samboer og forlovede, Esben, som har sørget for å holde orden på huset, kjøleskapet og meg den siste tiden. Takk for tålmodigheten din, og ikke minst den daglige støtten du gir meg og hverdagsgledene vi deler.

Spesiell takk til far Torstein Henriksen for at vi kan dele fiskeri-interessen og for din gode innsikt i feltet, og som har heiet på meg hele veien frem til fullført mastergrad – denne er til deg.

Tromsdalen, 15.05.2020

Maya Mariell Steinvik

Sammendrag

Organiseringa av førstehåndsomsetninga i Norge er unik, og tillitsbasert. At noen, med overlegg, bryter denne tilliten med å omgå regelverket i førstehåndsomsetninga, er kilde til frustrasjoner for de som driver ærlig, og tar fra fellesskapet. Den felles holdningen som kommer frem i denne undersøkelsen er at det å omgå regelverket er galt, og at det ikke er noen gode unnskyldninger for å gjøre det. Ut over det finner jeg i undersøkelsen tre perspektiver på omgåelser av regelverket i førstehåndsomsetninga: De som mener juks ødelegger for alle, og skader næringas omdømme; de som mener det finnes løsninger på problemet med omgåelse, bare at det må håndheves; og de som mener det er håpløst å gjøre noe med omgåelser av regelverket.

Omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga kan reguleres ved å stramme inn noe av regelverket, utbedre kontrollsystemet og finne omforente midler til å treffe målene i forvaltninga. Man kan slik øke rettferdigheten ved håndhevelse av regelverket, og påvirke til at systemet for omsetning i første hånd oppleves mer legitimt for næringsaktørene og for samfunnet.

1 Bakgrunn

Norge har en av verdens lengste kystlinjer, som bukter seg i dype fjorder og tusenvis av øyer, med mange små kystsamfunn. Kystsamfunnene i Norge har vokst frem på grunn av nærheten til fiskeressursene. Fiskere og fiskeindustri gir sammen grunnlag for verdiskapning langs kysten, og er gjensidig avhengig av hverandre; industrien trenger å kjøpe råstoff, og fiskerne trenger å selge fangsten sin. Organiseringen av systemet for førstehåndsomsetning i Norge er ulikt noe annet land i verden. Den er i svært stor grad basert på tillitt til aktørene som utøver kjøp og salg av fisk i første hånd, og skal gå gjennom eller med godkjenning av et fisker-eid salgslag (Fiskesalgslagslova, 2013). Fiskesalgslagslova er en av grunnpilarene for fiskerienes rammevilkår, og har populært vært kalt, sammen med deltakerloven, «fiskernes grunnlov» (Hersoug *et al.*, 2015; Holm *et al.*, 2015). Utgangspunktet for Fiskesalgslagslova slik den er i dag, er Råfiskloven av 1938. Den ble dannet da fiskerne sto i en svak maktposisjon mot fiskeindustrien og var ment til å beskytte fiskeren mot en urettferdig markedsplass (Jentoft & Finstad, 2018).

Vi har 5 salgslag i Norge i dag. Norges Sildesalgslag er ansvarlig for omsetning av pelagiske arter. Norges Råfisklag, Sunnmøre- og Romsdal Fiskesalgslag, Vest-Norges Fiskesalgslag og Fiskehav er geografisk oppdelt og har sammen ansvar for omsetning av hvitfisk, skall- og bløtdyr (Fiskeridirektoratet, 2020). Salgslagene er samvirkeforetak, og i fiskesalgslagloven står det at det kun er fiskere eller fiskernes organisasjoner som kan eie salgslagene (Fiskesalgslagslova, 2013).

Salgslagenes oppgaver innebærer kontroll av ressursuttaket ved hjelp av landings- og sluttsedler og garantiordninger for fiskere. De har også rett til å inndra verdien av fangst over kvote eller brudd på andre fangstreguleringer (Fiskeridirektoratet, 2020). Det er ingen andre steder i verden hvor første omsetning av fisk går gjennom et salgslag som er eid av fiskerne på denne måten, ei heller at disse fisker-eide organisasjonene har like oppgaver og ansvar som salgslagene har i Norge (Fiskeridirektoratet, 2020).

Det er lovpålagt å omsette alle viltlevende marine ressurser som fiskes i Norge gjennom eller med godkjenning av et salgslag. Det gjelder også utenlandske fartøy som lander fisk i Norge, eller norske fartøy som lander fisk i utlandet (Landingsforskriften, 2014). Hvis fisken landes og selges i første hånd umiddelbart, skriver man en sluttseddel. Hvis fisken landes for så å

fraktes, for eksempel langs bilvei til kjøper, skrives det en landingsseidel (Landingsforskriften, 2014). Fisker og kjøper blir enig om pris, høyere eller lik gjeldende minstepris, med eventuelle kvalitetsfratrekk, og skriver en sluttseddel. Denne sluttseddelen inneholder all informasjon om fisker og kjøper, i tillegg til all informasjon om fangsten som omsettes. Både fisker og kjøper skal ha hver sin kopi av sluttseddelen. De må også journalføre disse opplysningene i egne arkiver for eventuell etterkontroll (Landingsforskriften, 2014). Sluttseddelen sendes inn til salgslaget, som så avregner mot fartøyets kvote og beregner hvor mye fisker skal ha betalt, og hvor mye kjøper skal betale for fangsten. Det betyr at fiskeren vil få penger for fangsten sin uavhengig av kjøperens likviditet. Opplysninger om fangst vil videre gjøres tilgjengelig for andre offentlige etater, slik som Fiskeridirektoratet og Kystvakten, og avregnes mot den norske kvoten for den aktuelle arten (Landingsforskriften, 2014). Slik er omsetningen gjennom salgslag og salgslagenes oppgaver kritisk for å sikre trygg mat og god ressursforvaltning ("Om Norges Råfisklag," u.å.).

I verdikjeden sørger fiskesalgslagsloven for at markedet er tilpasset fiskerne, og at dette første leddet, den første omsetninga, har helt andre vilkår enn de andre leddene i verdikjeden (Holm & Henriksen, 2016). Innføringen av råfiskloven og senere fiskesalgslagsloven har vært viktig for kysten, ikke bare for fiskerne, men fiskekjøpere, produsenter og eksportører (Jentoft & Finstad, 2018). At førstehåndsmarkedet favoriserer den ene parten, kan likevel være deler av årsaken til dårlig kvalitet og kriminalitet i omsetningen (Jentoft & Finstad, 2018).

I mange år har det versert rykter om juks og uærlighet i fiskeriene (Dreyer, 2015; Svorken & Hermansen, 2014). Førstehåndsomsetninga er i meget stor grad basert på tillit til aktørene, og at det som rapporteres inn på sluttsedlene er rett (Svorken & Hermansen, 2014). Om det som rapporteres skulle være uriktig, særlig dersom dette er gjort med overlegg, vil dermed føre til at tilliten svekkes. Det innebærer ikke bare at tilliten til aktørene svekkes fra myndighetenes side, men også at det mangler på tillit mellom aktørene. Enten må det innføres tiltak for å gjenopprette denne tilliten, eller søke til andre arrangementer for å organisere førstehåndsomsetninga uavhengig av slik tillit. Derfor er det viktig å undersøke de holdningene aktørene har til omgåelse av regelverket, for å identifisere hva som kan gjøres for å regulere dette. At systemet oppleves som legitimt for aktørene, vil være en av flere forutsetninger for å regulere omgåelse av regelverket. Å undersøke holdningene til omgåelse av regelverket, vil

kunne gi kunnskap om hvordan aktørene opplever problemet med omgåelse, og hvilke verdier de legger vekt på i løsningen av disse problemene.

Denne oppgaven vil utforske nærmere hvordan omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga kan reguleres. Det baseres på en undersøkelse som setter søkelys på holdninger til omgåelse av regelverket, og hva de forskjellige aktørene ser på som de største utfordringene med omgåelse av regelverket.

1.1 Måter å omgå regelverket på

Førstehåndsomsetninga baseres i stor grad på tillit til aktørene, og at det som rapporteres inn er rett. Fangsttall og antall fiskere/fartøy er også en del av grunnlaget for bestandsestimater, som igjen påvirker fiskekvotene for de samme artene (Ekerhovd *et al.*, 2015). Feilrapportering av fangst kan ha flere kostnader for samfunnet: For det første kan det medføre tap av skatter og avgifter til staten, og for det andre vil det svekke bestandens utvikling, og være problematisk for ressursforvaltninga (Ekerhovd *et al.*, 2015). Omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetningen kan være et stort legitimitetsproblem i fiskerinæringen og for fiskeriforvaltningen (Dreyer, 2015).

Med førstehåndsomsetningas rammevilkår som grunnlag, er det bare pris som er et forhandlingsmoment i første salg. Det har likevel vist seg at med dagens system kan også andre faktorer bli forhandlingsmomenter, slik som art, kvantum, størrelse og kvalitet (Ekerhovd *et al.*, 2015; NOU2019:21, 2019). Å levere eller å ta imot fisk i første hånd som avviker med det som blir skrevet på slutt/landingsseddel er fellesbetegnelsen på slike omgåelser (Svorken & Hermansen, 2014).

Den antatt mest brukte metoden for å omgå regelverket på er «storhundre», hvor det leveres mer fisk enn det som føres på seddel (Jentoft & Finstad, 2018; Svorken & Hermansen, 2014). En annen metode å omgå regelverket på er å skrive en annen art på sluttseddelen enn den som faktisk leveres, som regel en art av lavere verdi enn den som leveres, for eksempel å skrive sei når det er torsk, populært kalt «brunsei» (NOU2019:21, 2019). Man kan også skrive på seddelen at fangsten er i en størrelseskategori med mindre verdi. En annen antatt utbredt metode er å redusere kvantumet på sluttseddelen, for å kompensere for dårlig kvalitet (Svorken

&Hermansen, 2014). I tillegg til dette kan det forekomme å «skrive på veggen» som betyr at man venter til neste kvoteår med å seddelføre denne fisken (NOU2019:21, 2019).

Å registrere fangst på en annen fisker enn den som faktisk fisket fisken kan være en annen metode for å omgå regelverk. Hvis et fartøy har fisket over kvoten blir et annet fartøy registret med denne fangsten. Denne formen for omgåelse ligger tett opp til kvotesystemet og gjeldene fangstreguleringer, som er i stadig endring. Vanskeligheter med å holde oversikt over gjeldene regler, kan gi dårligere etterlevelse (NOU2019:21, 2019). Det forekommer også at tjenester partene yter hverandre kan betales med fisk, for eksempel hvis bruket sløyer for fiskeren og får «betalt» med fisk som ikke skrives på sluttseddelen. Sist er det å tukle med omregningsfaktoren; å bruke annen omregningsfaktor, eller omregningsfaktor på fisk som leveres rund, i tillegg til fisk som leveres sløyd, en måte å omgå regelverket på (NOU2019:21, 2019; Svorken &Hermansen, 2014). Enkelte former for å omgå regelverket er hensiktsmessig for kjøper/selger avhengig av hvordan situasjonen er med hensyn til kvote og minstepris, og den til enhver tids rådende maktbalanse (Asche *et al.*, 2014; Ekerhovd *et al.*, 2015).

Ifølge Svorken og Hermansen (2014) finnes det både de som bevisst omgår regelverket for å tjene mest mulig på det, og de som omgår regelverket fordi de føler at de må eller blir tvunget til det, men at de er ukomfortable med sine handlinger. Det finnes nok også de som ikke forstår seg godt nok på at det som skjer er ulovlig, men som er av den oppfatning av at det er slik man skal gjøre det (Svorken &Hermansen, 2014). Det er mange faktorer som kan legges til grunn for beslutningen for enkeltaktøren om å omgå eller etterleve regelverket i førstehåndsomsetninga, og det vil også variere stort fra person til person, og fra dag til dag. Dette er noe som vil utdypes ytterligere i teorikapitlet (kapittel 2).

1.2 Tema

Tema for denne oppgaven er omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga. I Norge er det slik at det er fellesskapet som eier fiskeressursene (Havressurslova, 2008). Når noen aktører omgår regelverket slik at de kan fikse eller tjene mer enn andre, skaper dette et engasjement, nettopp fordi ressursen eies i fellesskap. Det oppfattes for mange som svært urettferdig at noen tjener mye på å være uredelig. Spesielt når det er vanskelig å gjøre noe med det, og når det går imot ens egen moral og gjeldende samfunnskontrakt. Systemet er bygd på en tillitsbasert

praksis, og det er videre viktig å avdekke de holdningene som finnes til omgåelser, for å forstå hvordan denne tilliten kan bygges opp. Å kjenne aktørenes holdninger til omgåelse av regelverket, vil fungere som grunnlag for å avdekke de problemene som de oppfatter som de største. Ved å kjenne problemene vil man også kunne bruke det til å danne løsninger om aktørene ser hensiktsmessige, og i tillegg tilpasse disse løsningene til å virke tilbake på holdninger til problemet (Hønneland, 1999). Det er også viktig å avdekke eventuelle problemer som kan påvirke systemets legitimitet og legitimitet mellom aktører, fordi legitimitet kan virke som grunnlag for etterlevelse av regelverk (Jagers *et al.*, 2012). Dette vil ytterligere utdypes i teorikapitlet (kapittel 2). Oppgaven vil utforske hvilke holdninger næringsaktørene og andre har til omgåelse av regelverket for førstehåndsomsetninga, og avdekke deres tanker om hva som er de største utfordringene med omgåelse. Jeg vil i oppgaven utforske hvordan førstehåndsomsetninga kan utvikles for å minske omgåelse av regelverket, og i tillegg si noe om hvordan omgåelse kan reguleres.

1.3 Aktualitet

Rykter om juks er en kjent gjenganger i fiskeripressen og er et tema mange har sterke meninger om (Dreyer, 2015). På det tidspunktet jeg bestemte meg for tema var det også satt ned et ekspertutvalg som skulle levere en rapport om kontrollsystemet (som ble levert til fiskeriministeren 29.11.19, og blir referert til i denne oppgaven som NOU 2019:21). Omgåelse av regelverket er altså et aktuelt tema. På samme tid pågikk de politiske prosessene med kvotemeldinga (Meld. St. 32 (2018-2019)) som foreslår endringer i rammevilkårene for fiskerinæringa. Prosessen om kvotesystemet har ikke overskygget nyheter om omgåelse av regelverket, og det kan se ut som juks i fiskerinæringa er et viktig og dagsaktuelt problem.

Denne oppgaven utforsker holdninger til omgåelse og etterlevelse på et individnivå, og ved å bruke til dels kvalitativ metode. Holdninger til noe trenger heller ikke å være uttalt, og det kan tolkes hva som er grunnlaget for ens holdninger. Å avdekke kollektive holdninger til omgåelse av regelverket kan være nyttig, siden holdninger og handlinger ligger tett opp mot hverandre. Ved å vite mer om hva enkeltaktører mener om og legger til grunn for omgåelse, kan føre til at forvaltningstiltak også kan være mer treffsikre.

Temaet er interessant både for videre forskning og for næringsaktørene selv, men er også aktuelt for store deler av kystsamfunnet. Fiskeressursene ligger til felleskapet i Norge, og slik kan det tenkes at det er interessant for det norske folk. Det kan være interessant for de som arbeider med forvaltninga av hvitfisk, og organisering av førstehåndsomsetninga spesielt.

1.4 Mål

Målet med denne oppgaven er bidra til et bedre kunnskapsgrunnlag for hvordan juks kan reguleres, ved å kartlegge holdninger til omgåelse. Det vil utforskes hvorfor regelverket omgås, samt hvilke insentiver til omgåelse og holdninger aktørene selv har til regelbrudd av ulik art i førstehåndsomsetninga. Målet er ikke å avdekke hvem som omgår regelverket, når det skjer, og hvor mye, men å utforske holdningene til omgåelse av regelverk hos ulike aktører med interesser i førstehåndsomsetninga. Holdninger til hvordan førstehåndsomsetninga fungerer belyses også, samt hvilke løsninger som kan være hensiktsmessige for å minske omgåelse, og øke etterlevelse, av regelverket. Forståelse av holdninger gir grunnlag for å drøfte og utvikle løsninger siden implementering av tiltak og etterlevelsen av de styrkes når ordningene er legitime. Dette vil videre utdypes i teorikapitlet (kapittel 2).

1.5 Problemstilling

Problemstillingen er som følger:

Hvordan kan omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga reguleres, med utgangspunkt i aktørenes holdninger til omgåelse av regelverket?

Denne problemstillingen er så delt opp i flere forskningsspørsmål for å presisere denne problemstillingen ytterligere, og viser innhold og omfang av den.

- 1) Hvilke holdninger har ulike interessenter til omgåelse av regelverket?
- 2) Hva mener interessentene er de mest alvorlige problemene med omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga?
- 3) Hvordan kan førstehåndsomsetninga utvikles for å øke etterlevelse av regelverket?

1.6 Avgrensning

For å kunne identifisere hvem de «ulike interessentene» skulle være, måtte jeg presisere hvilket regelverk som undersøkes. Det er flere salgslag med egne regler for omsetning, og ulike omsetningsformer. Valget falt på å avgrense det til Norges Råfisklags distrikt. Fangster i mitt nærområde går gjennom dette salgslaget, i tillegg til at jeg kjenner Norges Råfisklags organisering og omsetningsformer. Jeg vurderte også en ytterligere avgrensning til enkelte kommuner, eller tettsteder. For å ivareta informantenes anonymitet, landet jeg på å ikke gjøre en slik avgrensning. Hvis undersøkelsene skulle utføres på kun ett sted eller i en bestemt kommune, kan det i små samfunn være enkelt å vite hvem som uttaler seg på en viss måte.

Et annet poeng var at jeg ikke kunne utforske alle artene som Norges Råfisklag omsetter, fordi det ville vært for omfattende og tidkrevende. Jeg bestemte meg for å avgrense oppgaven til å handle om regelverket for omsetning av hvitfisk, som omfatter torsk, hyse og sei. Dette er tre av de mest fiskede hvitfiskartene som alle reguleres innenfor den samme forskriften (FOR-2019-12-18-1992, 2019). Videre bestemte jeg meg for å ha hovedfokus på torsk, da det er den viktigste og mest fiskede arten i dette området.

Oppgaven avgrenses derfor til å utforske omgåelse av regelverket i fisket etter hvitfisk, da med fokus på torsk. Oppgaven avgrenses også geografisk, og tar for seg fisket etter torsk i Norges Råfisklags distrikt, som strekker seg fra og med Finnmark, til og med Nordmøre.

1.7 Begrepsbruk

Det er flere måter å se på omgåelse og etterlevelse i førstehåndsomsetninga. Mange vil nok kalle det for «kriminalitet», at de som gjør det er lovbrøyttere og tyver som stjeler fra felleskapet og bedrar staten og felleskapet. Det mest brukte begrepet om denne typen omgåelse er likevel «juks» eller «fusk», noe som indikerer at alvorlighetsgraden ikke er like stor. I denne oppgaven bruker jeg i hovedsak «omgåelse og etterlevelse» av regelverk i min analyse, siden det er nøytralt og beskriver den faktiske hendelsen. Det er mindre dramatisk (i forhold til begreper som «kriminalitet» eller «forbrytelse»), men likevel mer alvorlig enn «juks». Til tross for dette har jeg sett det hensiktsmessig å bruke nettopp begrepet «juks» i de empiriske undersøkelsene som ligger til grunn for denne oppgaven, da det er et innarbeidet begrep som næringsaktørene kjenner og bruker i dagligtalen (Svorken & Hermansen, 2014). Hvordan aktørene bruker

begreper kan til en viss grad også avsløre deres holdninger til omgåelse og etterlevelse, og i den sammenhengen var det viktig at jeg var bevisst begrepsbruken gjennom hele prosjektet.

1.8 Innhold

Denne oppgaven er delt inn i 6 deler. Kapittel 2 er det teoretiske grunnlaget for oppgaven, og presenterer hvilke allerede etablerte teorier denne oppgaven baseres på. Kapittel 3 er metoddelen, hvor det er grundig beskrevet hvilken metode og hvordan den er tatt i bruk. Kapittel 3 inkluderer også en drøfting av metodens gyldighet og pålitelighet, i tillegg til en kort redegjørelse for valg som er tatt relatert til forskningsetikk. I kapittel 4 presenteres oppgavens resultater og funn i tekst og med tabeller. Kapittel 5 er en diskusjon av resultatene funnet gjennom undersøkelsen, sett opp mot intervjuene og eksisterende forskning. Kapittel 6 oppsummerer oppgavens funn, sett i lys av diskusjonen.

2 Teori – teoretisk grunnlag

Teorikapitlet er delt inn for å beskrive den teoretiske bakgrunnen for omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga. Først er det en beskrivelse av fisk som et felles gode, og teorier for hvordan dette kan håndteres i et samfunn. Det følger så et delkapittel om legitimitet, hva det er og hvordan man kan undersøke det. Legitimitet brukes her som et grunnlag for forvaltningstiltak, fordi det er viktig å identifisere eventuelle legitimitetsproblemer for å forstå hvordan dette bidrar til regulering av omgåelse. Videre redegjør jeg for samfunnskontrakten i norsk fiskeri, og hva det har å si for omgåelse av regelverket. Her beskriver jeg også hvordan aspektet om aktørers oppfatning av normer og moral henger sammen med etterlevelse. Til sist tar jeg for meg hvordan vi, ved å forstå holdningene som ligger bak valg av etterlevelse, kan regulere omgåelse av regelverket.

2.1 Fisk som fellesgode

I Havressurslovas §2 er det etablert at «Dei viltlevende marine ressursane ligg til fellesskapet i Noreg.» (Havressurslova, 2008). At ressursene ligger til fellesskapet, et fellesgode, kjennetegnes av at ressursene er udelelige og ikke-ekskluderende (Hønneland, 1999).

Den mest kjente teorien om fellesgoder er Garrett Hardins *Tragedy of the Commons*. Hans argument er at mennesker er kalkulerende og egoistiske, og alltid vil bruke fellesgodet for å fremme sin egen vinning, noe som i det lange løp vil føre til uttømmelse av fellesgodet (Hardin, 1968; Hønneland, 1999). Han argumenterer også for at regler som samfunnet har kommet fram til i fellesskap, må påføres brukerne gjennom tvang. Selv om Hardins eksempel er bønder og felles beiteområde, kan disse argumentene enkelt overføres til fiskeressurser som et felles gode hvor det ikke er restriksjoner på uttaket.

Det er mange som har rettet kritikk mot Hardins modell, og som har presentert alternative perspektiv (Hønneland, 1999). Kritikken mot Hardins modell er at den legger til grunn en del forutsetninger for mennesket som ikke trenger være sanne, samt at utfallet ikke nødvendigvis blir fullstendig uttømming av ressursen, og at modellen undervurderer menneskets evne til å danne institusjoner. Det finnes eksempler rundt om i verden på at mennesker som høster av begrensede ressurser i et begrenset område, med begrenset tilgang, har klart å lage regler i fellesskap for hvordan de skal dele ressursen, og på den måten dannet et system for bærekraftig forvaltning av sin ressurs, uten tvang fra eksterne styringsenheter (Hønneland, 1999).

Elinor Ostrom i *The Evolution of Institutions for Collective Actions* (1990) viser at løsninger på fellesgodeproblematikken ikke nødvendigvis bare kan unngås med streng statsregulering eller ved privatisering, som er to vanlige syn på styring i fiskeriforvaltning. Ifølge Ostrom er roten til problemene med flere av disse at de er «gratispassasjerproblemer». Et gratispassasjerproblem betyr at noen nyter et gode på andres bekostning, og ikke deler på utgiftene om vedlikeholdelse av godet. Hennes perspektiv er at et gratispassasjerproblem ikke bare kan løses ved enten ovenfra og ned-styring eller privatisering, men ved å finne måter for å fremme de aktørene som bruker av fellesgodet, og la de bestemme styringen (Ostrom, 1990).

Den sentrale forskjellen i disse perspektivene er hvorvidt det er en sentral myndighet eller et styringsorgan som er det som påvirker aktørene i samfunnet, eller om aktørene i samfunnet bestemmer regler sammen, uten tvang fra styringsenheter. Det er også et tredje perspektiv,

legitimiteten til systemet, hovedsakelig i form av påvirkning slik som samforvaltning (co-governance) av ressurser, der aktørene har påvirkningskraft på funksjonene som regulerer uttaket (Jentoft, 2000). Det er her også en samforståelse av hvorfor ressursen må forvaltes og målet med forvaltningen, som skaper legitimitet til forvaltningsgrepene (Hønneland, 1999; Jentoft, 2000).

2.2 Legitimitet

I denne oppgaven vil jeg bruke legitimitet slik det er definert i Robert D. Lambs *Rethinking legitimacy and illegitimacy* fra 2014. Denne rapporten sammenfatter tidligere litteratur på området og definerer legitimitet til et mer håndfast begrep, og gir verktøy for å tolke det. Legitimitet kan defineres som støtteverdighet (Lamb, 2014). At noe har legitimitet er en oppfattelse av at noe er rett eller bra, og at man har en moralsk forpliktelse til å støtte opp om det. At noe er illegitimt gir insentiver til å bryte med, protestere mot eller ødelegge for etterlevelse (Lamb, 2014).

Legitimitet fremmer etterlevelse, oppmuntrer til deltagelse og alt i alt minsker eventuelle kostnader med å opprettholde posisjon eller viktige institusjoner, og vil på den måten også oppnå stabilitet i samfunnet (Lamb, 2014). Legitimitet mellom individer, grupper eller systemer finnes i en rekke sammenhenger og situasjoner. Legitimitet mellom to parter er den *styrrende parten*, eller *styringsenheten*, og den *styrte parten*, eller *de styrte* ((Lamb, 2014) egen oversettelse). Et styringssystem som har legitimitet begge veier, vil være stabilt, som er den ønskelige tilstand både for styringsenheten og de styrte. Styringsenheter kan for eksempel være; en myndighet, en stat, en organisasjon, et regime, et system eller en institusjon, for ulike deler av samfunnet, stor eller liten, omfattende eller snever. En styringsenhets legitimitet kan dømmes av styrte på flere nivå, for eksempel enkeltindivider, grupperinger av individer eller større systemer (Lamb, 2014).

For at noe skal være legitimt må det også være det i flere dimensjoner. Hos Lamb foreslås følgende fem dimensjoner; at noe er forutsigbart, rettfærdiggjort, rettfærdig, tilgjengelig og respektfullt ((Lamb, 2014) egen oversettelse). Det følger at jo flere av disse som er oppfylt i et system, jo mer sannsynlig er det at systemet er legitimt (Lamb, 2014). Den vanligste måten å forklare legitimitet på er at en stat eller myndighet av annet slag har legitimitet hos

befolkningen, altså de styrte. Ifølge Lamb er legitimitet også noe de styrte må ha hos styringsenheten. Om befolkningen ikke viser seg verdig som en del av samfunnet, verdt å gi ytelse til og eller verdig styringsgrep, har ikke de styrte legitimitet hos styringsenheten (Lamb, 2014).

At en styringsenhet oppfattes som støtteverdig av de styrte, kan komme til uttrykk på mange måter, for eksempel at de styrte støtter opp om styringsgrepene iverksatt av styringsenheten, og at de etterfølger styringsgrepene (Lamb, 2014). Om et styringsgrep oppfattes som forutsigbart, rettferdiggjort, rettferdig, tilgjengelig og respektfullt, vil det gi insentiv til å følge opp og etterleve de mål eller krav som stilles for å treffe målet med styringsgrepet (Lamb, 2014). Følgelig kan styringsenheten prøve å gjøre styringsgrep som oppfyller dimensjonene av legitimitet, for å danne insentiv til etterfølgelse. Det er likevel ikke like enkelt i praksis, fordi det er legitimitet på flere nivå og mellom mange ledd. For å identifisere legitimiteten mellom noe eller noen, er det hensiktsmessig å finne svar på følgende tre spørsmål (Lamb, 2014):

- 1) Legitimiteten til hva?
- 2) Legitimitet vurdert av hvem?
- 3) Legitimitet etter hvilke kriterier?

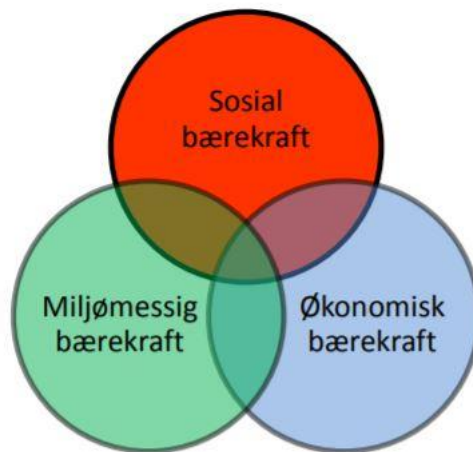
Dette for å finne hva eller hvem sin legitimitet skal vurderes, hvem som vurderer det og hvilke vurderingskriterier legges til grunn for at det er legitimt. Ved å finne vurderingskriterier som legges til grunn for at noe oppleves mer eller mindre legitimt, kan man gå tilbake i dette og forbedre disse.

I denne oppgaven vil jeg undersøke holdninger til omgåelse av regelverket. Legitimitet til regelverket vil være en av flere faktorer som påvirker om aktører velger å omgå eller etterleve det.

2.3 Samfunnskontrakten i fiskeriene

Som nevnt tidligere er det bestemt i Havressurslovas §2 at «Dei viltlevande marine ressursane ligg til fellesskapet i Noreg» (Havressurslova, 2008). Måten disse felles ressursene skal fordeles på, er et forvaltningsobjekt, hvis grunnleggende hensyn har endret seg gjennom tidene. Gjennom Havressurslovas formål, §1; «Formålet med lova er å sikre ei berekraftig og samfunnsøkonomisk lønsam forvaltning av dei viltlevande marine ressursane og det

tilhørende genetiske materialet og å medverke til å sikre sysselsetjing og busetjing i kystsamfunna.» (Havressurslova, 2008) beskrives det en rekke hensyn som skal sikres gjennom forvaltninga, som kan være vanskelig å oppnå samtidig (Holm & Henriksen, 2016). Hvordan hvert av disse hensynene oppleves fylt i selve forvaltningstiltakene kan være en pekepinn på forvaltningas legitimitet. Blant annet nevnes ordet «bærekraftig» som er blitt et viktig prinsipp for ressursforvaltning. Bærekraft betyr at ressursene skal forvaltes slik at fremtidige generasjoner også kan høste av den samme ressursen (Charles, 2001). Bærekraft kan deles inn i flere deler, fordi det er ikke bare snakk om å ivareta selve ressursen, men også en fremtidig generasjon i form av å ivareta sosial og økonomisk bærekraft. Balansegangen mellom ulike typer bærekraft er illustrert i Figur 1 (Holm & Henriksen, 2016).

Figur 1: Beskrivelse av de ulike verdiene fiskerierne forvaltes med hensyn på, sosial bærekraft, miljømessig bærekraft og økonomisk bærekraft. Hentet fra Holm og Henriksen (2016).

Sosial bærekraft i fiskerisektoren kommer først og fremst til syne som hensynet til å «sikre sysselsetjing og busetning i kystsamfunna» fiskerierne har altså en samfunnsbærende rolle (Holm & Henriksen, 2016). Det er den tradisjonelle sammenhengen mellom kystsamfunnene og fiskerierne, at det er de som er nær ressursene som også skal høste av den. I tillegg til at dette er formålet i Havressurslova (§1), finner vi det igjen i deltagerlovens §1 b. og c., hvor det er formulert slik «å øke lønnsomheten og verdiskapingen i næringen og gjennom dette trygge bosetting og arbeidsplasser i kystdistriktene, og c. å legge til rette for at høstingen av de marine ressurser fortsatt skal komme kystbefolkningen til gode.» (Deltakerloven, 1999). Det betyr at gjennom deltakerloven sikres eierrettighetene til fartøy som kan inneha kvoter, til aktive fiskere som bor langs kysten (Holm & Henriksen, 2016). Videre er det fiskesalgslagsloven som sikrer

gode omsetningsvilkår for den mindre kystflåten. Hensynet til sosial bærekraft er godt integrert i lovverket som setter rammene for fiskeriforvaltningen.

Hensynet til økonomisk bærekraft er også nevnt i ovenstående lovttekster, og er et hensyn som debatteres sterkt i Norge i dag. I alle tre lovene som er tidligere nevnt, er det i formålet at lønnsomheten skal øke eller sikres i næringa. Debatten dreier seg om hvem det skal være lønnsomt for, og er sådan også en kilde til å undersøke legitimitet. Fiskerinæringa er subsidiefri i dag, men stadig nye tiltak blir iverksatt for å kompensere for, og å minske, forskjeller mellom aktører (Holm & Henriksen, 2016).

Det siste hensynet, hensynet til biologisk bærekraft, er et omforent mål (Holm & Henriksen, 2016). Man ser hensikten i å ikke overbeskatte fiskeressursene, og det aksepteres at det må eksistere regler som regulerer dette. Selv om hensynet til biologisk bærekraft er ivarettatt gjennom årlig kvotefastsetting, samt etablering og funksjon av statlige forskning- og forvaltningsorganisasjoner, er fordelingen av ressursene innenfor de bærekraftige rammene omdiskutert (Holm *et al.*, 2015).

Det er i balansegangen av disse hensynene at forvaltningen prøver å finne tilpasninger. Historisk sett er det hensynet til sysselsetting og bosetting i kystsamfunn som har vært rådende, men etter en lengre periode med økt fokus nasjonalt og internasjonalt på ressursforvaltning og biologisk bærekraft, ble kystfisket stoppet midt i torskefisket 18. april 1989 siden kvoten var oppfisket (Holm *et al.*, 2014). Dette ble et vendepunkt hvor hensynet til biologisk bærekraft siden har vært prioritert over sosial bærekraft. De siste årene er det hensynet til lønnsomhet og økonomisk bærekraft har blitt vektlagt i sterkere grad (Holm *et al.*, 2015). Balansegangen mellom disse er vanskelig å oppnå, på grunn av at alle tre bærekraftsdimensjonene virker mot og med hverandre. For eksempel sammenfaller hensynet til biologisk og økonomisk bærekraft i spørsmålet om overkapasitet, da det er økt risiko for overfiske, i tillegg til at det ikke er samfunnsøkonomisk nyttig (Holm *et al.*, 2015). Motsatt er fiskeindustrien forventet å være lønnsom og effektiv, samtidig som den skal fungere som en samfunnsbærende sektor (Finstad *et al.*, 2012).

Allerede i havressursloven er hensynene sidestilt, og det er hvordan disse hensynene oppfylles som gjør at det oppstår målproblemer. Det er likevel slik at så lenge det finnes stor enighet om hvordan forskjellige mål og hensyn skal veies etter en gitt prioritering, kan det være

uproblematisk. En samfunnskontrakt er en slik enighet, gitt at den er etablert gjennom en legitim prosess i samfunnet (Holm *et al.*, 2015). Det er når det ikke er etablert enighet om avveining mellom hensyn eller verdier, at det oppstår legitimitetsproblemer (Holm *et al.*, 2015). Konflikten mellom sosial og økonomisk bærekraft har lenge vist seg som en interessekonflikt mellom fisker og fiskekjøper/fiskeindustrien (Holm & Henriksen, 2016).

Fiskesalgslagloven beskytter fiskerne, og har stor symbolsk betydning fordi den forankrer den tradisjonelle historien om fiskerne som svake og støtteverdige kystfolk, mens fiskekjøperne blir framstilt som den fremmede storkapitalen og mektige handelsmenn (Holm & Henriksen, 2016). At fiskerne representerer kystsamfunnet blir slik forankret i selve fiskesalgslagloven, og i forestillingen om at om loven ikke skulle eksistere, ville fiskerne blitt utnyttet og alle verdiene tatt fra kystsamfunnene (Holm *et al.*, 2015). Denne overbevisningen er enda utbredt langs kysten og er identitetsbærende i kystbefolkningen. Derfor er det også lett å mobilisere denne meningen i den offentlige samtalen, når det snakkes om endringer i fiskerienes rammevilkår, det være seg endringer som omfatter første omsetning eller rett til deltagelse i fisket (Holm & Henriksen, 2016; Jentoft & Finstad, 2018).

En samfunnskontrakt legger til rette for forventninger og beslutninger for aktørene, og mellom aktørene og samfunnet. Disse forventningene og beslutningene kan sies å være institusjonaliserte (Holm *et al.*, 2015). Å utforske holdninger til omgåelse av regelverket, og hva som er viktig for aktørene, vil kunne peke på om det er en omforent samfunnskontrakt, og i så tilfelle, hva den består i. Å forstå samfunnskontrakter og institusjoner (følger i det neste delkapitlet) vil være nyttig for å regulere omgørelser av regelverket i tråd med dem, slik at reguleringstiltak kan oppfattes mer støtteverdige.

2.4 Normer og moral

Teoriene ovenfor om fellesgoder, i tillegg til hvordan man forstår legitimitet har altså implikasjoner for hvordan styringsenheten best mulig oppnår etterlevelse av regelverket. Det er også viktig å ta inn dimensjonen av enkeltindividets oppførsel, og hvilke kriterier individet legger til grunn for å etterfølge regelverket eller ikke. Sammen med det kan man se på hvordan styringsenheten kan påvirke individer til å etterfølge regelverket.

I en sammenlikning av to fiskerisamfunn, viste Gezelius (2004) at utbredelsen av juks, og de uformelle sanksjonene som følger, henger sammen med motivet for å omgå regelverket. Utbredelse av juks handler om hvorvidt det fiskes for å ha mat på bordet, om å ha en tilfredsstillende inntekt, eller om det fiskes for å tjene overdreven stor inntekt (Gezelius, 2004). De som omgår regelverket for å få mat, gjør det i liten skala. Det vil heller ikke gi uformelle sosiale sanksjoner, siden det er akseptert at man må kunne fiske for å spise det, selv om det skulle gå imot gjeldende regelverk. Denne aktiviteten utgjør ikke store kvantum, eller er til ulempe for felleskapet – snarere tvert imot (Gezelius, 2004).

Videre presenterer Gezelius i sine funn at det er noen hendelser der regelverket omgås når målet er å tjene en tilfredsstillende inntekt, men at det kan gi følger som uformelle sanksjoner, og at det er moralsk ambivalent. I denne artikkelen kommer han frem til at de fleste er enige i at man har rett til å ha en tilfredsstillende inntekt, men er det også viktig for mange å følge regler, bare fordi de er til for å følges. Det siste motivet for å omgå regelverket er å tjene overdrevent mye, men det er også tilsvarende lite utbredt. Det gir sterke uformelle sanksjoner, og fordømmes av andre – det er moralsk forkastelig, fordi det er i stor skala, og følgelig også truer felleskapets ressurser i dag og i fremtiden (Gezelius, 2004).

I Stig Gezelius' *Do Norms Count? State Regulation and Compliance in a Norwegian Fishing Community* har han utført feltarbeid og intervjuer i et norsk fiskerisamfunn Uerhavn¹. Han oppgir at den aller viktigste årsaken til å etterleve regelverket oppgis av hans informanter som å ikke bli «bygdas snakkis» (Gezelius, 2002). Å slippe uformelle sanksjoner fra samfunnet, betyr at deltakere i samfunnet har en felles moralsk forpliktelse til å følge regelverket.

Han har videre funnet at deltakere i fisket ikke føler seg som lovbrøyttere om man omgår regelverket «for å få fisket til å fungere». Ens egen moralske overbevisning er en annen viktig årsak til å etterfølge regelverket (Gezelius, 2002). Hvis man da omgår regelverket fordi det er for vanskelig å etterfølge, kan noen omgå det siden man ikke føler seg som en lovbrøttere. Et annet perspektiv som kommer frem hos Uerhavns fiskere er at lover, reguleringer eller forskrifter som ikke håndheves nok av de offentlige etater som er satt til å håndheve de, heller ikke er like gyldige som de som blir håndhevet (Gezelius, 2002). Han kaller det for

¹ Fiktivt navn på et faktisk fiskerisamfunn undersøkt i Gezelius (2002) og (2004).

«papirlover», og at de dermed oppleves som moralsk uproblematisk å omgå. Det viser en viktig forskjell; selv om ikke lovene blir iherdig kontrollert, vil det at en enkelt lov eller regulering faktisk kontrolleres, bevise gyldigheten av den. Slik blir den til en lov eller regulering som aktørene ser på som moralsk forpliktende. På samme vis vil heller ikke en «papirlov» ha legitimitet i samfunnet, og vil få minimale uformelle sanksjoner om man velger å omgå den (Gezelius, 2002).

Moral og normer kan sies å være institusjonalisert i samfunnet: Det sees på som systemer som ivaretar sammenhengen mellom handlinger og holdninger. En institusjon defineres i denne sammenhengen som en samling av institusjonelle og organisatoriske ideer og interesser (Scott, 2008). I Scott (2008) blir institusjoner beskrevet som: «[...] regulative, normative og kulturell-kognitive elementer som, i samhandling med assosierte aktiviteter og ressurser, gir stabilitet og mening til sosialt liv.» ((Scott, 2008), s. 48 egen oversettelse). Institusjoner deles inn i tre søyler, en regulativ, som omfatter det legale rammeverket, en normativ, som omfatter det sosiale rammeverket, og en kulturell-kognitiv, som dekker alt annet, oppfatning og livssyn, og at det er uforståelig å gjøre det på en annen måte, som gjør institusjons-analysearbeidet enklere. Det er viktig å merke seg at institusjoner skal være robuste, uten at det umuliggjør endring av dem (Holm, 1995), i tillegg til at det er tidsuavhengig og overføres mellom generasjoner (Scott, 2008). Man kan forstå institusjoner som både noe som kommer av handling, men som samtidig kan være forutinntatte handlingsmønster, og sådan kan bli tatt for gitt (Holm, 1995). Institusjoner er ofte presentert som selve løsningen på fellesgodeproblematikken, som kommer til uttrykk ved gratispassasjerproblemer.

At enkeltindividets moral er viktig for etterlevelse er også et av funnene i Jagers *et al.*, (2012): At det er det moralske ansvaret om å overholde lover, og frykt for negativ omtale hos kollegaer, som er de viktigste årsakene til etterlevelse. I denne studien finner de også at samforvaltning, eller inkludering av aktører i forvaltningsprosesser kan virke til å gi økt etterlevelse (Jagers *et al.*, 2012). At etterlevelse påvirkes av grad av samforvaltning, er et av flere tiltak som kan virke til å øke forvaltningas legitimitet (Jentoft, 2000). Det betyr likevel ikke at om aktører er inkludert i forvaltningsspørsmål, så er det det samme som at denne utviklingen av forvaltninga er legitim. Et av funnene her er at samforvaltning kan skape økte forventninger til forvaltninga, og at det kan virke motsatt på etterlevelse (Jentoft, 2000).

2.5 Legitimitet og etterlevelse

I Geir Hønnelands *A model of compliance in fisheries: theoretical foundations and practical application* fra 1999, beskriver han kort at mange teorier legger enkeltindividets egen vinning til grunn for etterlevelse, og at aktører vil velge det alternativet de tjener mest på. Disse teoriene viser til at aktører vil veie gevinsten av lovbrudd, mot ulempen det medfører å være regelbryter (Hønneland, 1999). Videre skriver Hønneland at det ikke er så rett frem, at det ikke er bare den økonomiske gevinsten/ulempen ved regelbrudd som påvirker et valg om etterlevelse eller ikke. Andre faktorer kan være sosiale faktorer, individets moral og systemets legitimitet. De sosiale faktorer kan være ens personlige moral, ens egen oppfatning av rett og galt, men også at man har lært seg at det i vårt samfunn er slik man gjør en gitt handling. Et annet viktig perspektiv er samfunnets felles normer, og oppfatning av moralitet. Enkeltindividet vil vurdere eventuelle normbrudd, og hvilke uformelle sanksjoner det kan ha. Det er mange hensyn som spiller inn når man skal ta valget om å følge regelverket eller ikke. Det normative aspektet sier noe om hvordan enkeltindividets moral og internaliserte normer virker på viljen til å etterleve regelverket, hvor argumentet er at aktører vil etterleve de lover og reguleringer de oppfatter som rettferdige, nødvendige eller legitime (Hønneland, 1999).

I Hønneland (1999) presenteres det flere måter å se på og kategorisere etterlevelse i kilder som påvirker enkeltindividets vurdering av å etterleve eller ikke, som også kan brukes for å fremme etterlevelse. Det første er egeninteresse: Noen ganger kan gevinsten av å etterleve regelverket faktisk være like stor, eller større, enn den blir med å begå lovbrudd. Det andre er håndhevelse: Styringsenhetens grad av håndhevelse av lovverket, og risikoen for å bli tatt, og følgelig risikoen for å få straff, samt størrelsen på denne straffen, kan være årsak til omgåelse. Et tredje er insentiv til etterlevelse, altså noe som vil gjøre det attraktivt å følge regelverket, ved å redusere den eventuelle verdien av lovbrudd, slik som en bonusordning. Det fjerde er sosialt press; påvirkningskraft som kommer fra andre aktører enn styringsenheten, og som tidligere nevnt, kan slike påvirkninger deles opp i ulike faktorer. Det femte som kan påvirke valg av etterlevelse er at aktørene kan føle på en forpliktelse, hvorpå denne kan være både indre forpliktelser (ens egen overbevisning) eller ytre forpliktelser. Det siste er at avgjørelsen om å etterleve eller ikke, rett og slett kan gå på vane, eller praksis. Hver situasjon er ulik, men ofte vil en sammensatt vurdering av flere av disse, fungere som vurderingsgrunnlag for hvorvidt

enkeltaktøren skal etterfølge lovverket eller ikke (Hønneland, 1999). Det er essensielt å forstå grunnlaget for etterlevelse og lovbrudd for å kunne påvirke dette i noen grad for styringsenheten.

En viktig sammenheng mellom både legitimitet, etterlevelse, normer og institusjoner er det rådende maktbildet mellom aktører (som fisker og kjøper) og mellom styringsenheten og de som blir styrt (ref. delkapittel 2.2 om legitimitet). Maktbalansen vil si noe om hvorfor det oppleves hensiktsmessig for den ene eller den andre parten å omgå regelverket (Ekerhovd *et al.*, 2015). Videre kan makt mellom næringsaktører og myndighetene påvirke grad av etterlevelse, da spesielt at denne makten må være legitimert, eventuelt at mangelen på makt er legitimert (Jentoft, 2007).

2.6 Oppsummering

Hva vet vi så om omgåelser av regelverket? Et fellesgode kan forvaltes på ulike måter, som skaper forventninger hos aktørene for hvordan det skal fungere. At de som styres, har legitimitet til de som styrer, kan være førende for at tiltak som innføres blir etterlevd. Samfunnskontrakter og institusjoner er også sosiale fenomener som bør være klarert, for å kunne påvirke dem på noen måte. De indre overbevisningene til de som velger å omgå regelverket er like viktige for å forstå hvorfor det gjøres, slik som individets moral, de gjeldende samfunnsnormer eller vane. Disse kan også knyttes opp mot om deres opplevelse av systemets legitimitet, og institusjoner i samfunnet, samt den rådende maktbalansen mellom aktører og til systemet. Slik er det å utforske holdninger i denne studien relevant for å kunne si noe om nettopp hvordan de ulike aktørene oppfatter omgåelse av regelverket, og hvordan man kan komme det til livs.

3 Data og metode

3.1 Forskningsdesign

Dette prosjektet er utformet som en case-studie av omgåelse og etterlevelse i førstehåndsomsetninga av hvitfisk, med intensjon om å avdekke holdninger. Case-studien er ment til å studere en enkelt case, et fenomen, i dette tilfellet omgåelse og etterlevelse av regelverket i førstehåndsomsetninga, og utforsker dette ved hjelp av flere analyseenheter (jf.

Johannesen *et al.*, 2010). De analyseenhetene det er snakk om i denne oppgaven er enkeltindivider som er utvalgt spesielt på grunn av deres interesse i temaet. Alle kalles informanter, og alle har i varierende grad økonomiske interesser i samhandling med regelverket i førstehåndsomsetninga. Det er tatt i bruk en kombinert kvalitativ og kvantitativ metode, Q-metodologi, som vil presenteres og beskrives inngående i neste delkapittel, etterfulgt av ustrukturerte dybdeintervjuer. Q-metodologi kan kort beskrives som at en informant sorterer en rekke påstander etter hvor enig eller uenig han/hun er i dem, og rangerer dem mellom helt enig eller helt uenig. Påstandene sorteres kun ut ifra ens eget ståsted, og slik utforsker Q subjektivitet (Van Exel & De Graaf, 2005). I denne studien er det i tillegg til selve sorteringen utført et intervju, hvor informanten fikk mulighet til å utdype sine tanker om påstandene.

3.2 Begrunnelse for valg av metode

Q-metodologi er en metode som måler subjektivitet, noe som passer godt med min problemstilling. Metoden ble valgt fordi den er en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode. Å avdekke holdninger til omgåelse av regelverket kan være interessant å finne ved bruk av Q-metodologi fordi det kan si noe om hvilke hensyn som er viktig, og hvilke som vurderes som mindre viktig. Man finner hva som engasjerer, og informantene må veie de ulike påstandene mot hverandre, hvilket kan gi et mer nyansert blikk på problematikken. Etterpå korreleres de subjektive meningene statistisk slik at man kan finne sammenhenger mellom meningene.

Gjennom min bakgrunn i fiskeri- og havbruksvitenskap har jeg ikke noen preferanse for enten kvalitative eller kvantitative metoder, jeg har utført en del kvantitative rapporter etter lab-prosjekter og tokt-undersøkelser, og har tatt et kurs i kvalitativ metode der jeg fikk utføre intervjuer i et gruppeprosjekt. I den sammenheng har Q-metoden passet min bakgrunn svært godt, og jeg har fått brukt mye av den kunnskapen jeg har tilegnet meg gjennom fiskeristudiet, med fordypning i ressursforvaltning.

Egenskapene til en Q-undersøkelse, samt de justeringer jeg har gjort på Q-undersøkelsen beskrevet i metoderammeverket jeg har brukt, passer også en masteroppgaves nivå og arbeidsmengde innenfor mitt felt. Det er et mindre Q-utvalg, et geografisk begrenset P-utvalg og selve intervjuet var ustrukturert og uten behov for transkripsjon. Det at Q utforsker

subjektivitet på en objektiv måte, gir resultater som man ikke kan få verken ved digitale spørreskjemaer eller strukturerte dybdeintervjuer.

3.3 Datainnsamling

I det neste kapitlet vil jeg forklare hva Q-sort er og de sentrale begrepene innenfor dette, og gjøre rede for min framgangsmåte. Grunnlaget for Q-metodologi har jeg hentet fra en rekke kilder; selve utformingen av undersøkelsen er i stor grad hentet fra Job van Exel og Gjalte de Graafs *Q methodology: A sneak preview* (2005) og Steven Browns verker fra 1980 og 1993. Begrepene er i stor grad forklart fra de samme kildene som ovenfor, supplert av Ingunn Størksen (2012) for å bruke rette begreper/oversettelser på norsk.

Q-metodologi er en kombinert kvalitativ og kvantitativ metode utviklet for å utforske menneskelig subjektivitet (Størksen, 2012). Gjennom en Q-undersøkelse blir respondenter presentert for en rekke påstander, Q-utvalget/Q-set. Disse sorterer så påstandene ut ifra egen oppfatning av hva som er mest eller minst passende for dem, i det som kalles Q-sorteringen/Q-sort (Brown, 1980). Her vil de få et utdelt sorteringsmønster hvor det er plass til alle kortene rangert fra for eksempel +5 (mest enig) til -5 (mest uenig) (Brown, 1993). Denne fordelingen i sorteringsmønsteret er ofte en kvasi-normalfordeling med flere felt rundt midten av matrisen enn i ytterpunktene (Van Exel & De Graaf, 2005). Til sist blir disse resultatene analysert ved personsentrert faktoranalyse (Størksen, 2012; Watts & Stenner, 2005). Slik vil informantene med liknende Q-sorteringer korrelere, og lade på samme faktor i analysen. Man kan ved videre analyser lage en «perfekt Q-sortering» for de enkelte faktorene, og slik studere forskjellige perspektiver, og tolke hvilke meningsgrupperinger som finnes om temaet (Van Exel & De Graaf, 2005).

En Q-undersøkelse kan for enkelhets skyld deles inn i fem deler av undersøkelsen:

- 1) Definere kommunikasjonsunivers (Concourse)
- 2) Danne Q-utvalg (Q-set/Q-sample)
- 3) Velge p-utvalg (P-set/P-sample)
- 4) Q-sortering (Q-sort)
- 5) Analyse og tolking

1) Definere kommunikasjonsunivers (Concourse)

Concourse er definert som «kommunikasjonsstrømmen rundt emnet», som er et teknisk konsept som ikke må blandes med diskurs. På norsk er dette oversatt til kommunikasjonsunivers (Størksen, 2012). Det er kommunikasjonsuniverset som utgjør grunnlaget for påstandene (Q-sample) i undersøkelsen, og den skal inneholde alle relevante perspektiver i alle diskurser (Van Exel & De Graaf, 2005).

For å begynne å finne bakgrunnen til emnet, var det første jeg gjorde sette meg godt inn i emnet, før jeg skulle forske på det. Jeg leste eksisterende forskningsartikler og undersøkelser gjort på emnet. Jeg deltok på seminarer og hørte relevante forelesere, og snakket med de som har bakgrunn fra arbeid med emnet. Først og fremst for å være en god intervjuer i undersøkelsene som skulle utføres, men også for å forstå de aktuelle problemstillinger i dag rundt dette temaet. Videre var det viktig for meg å forstå konteksten rundt problemstillingene, da fiskerisektoren og førstehåndsomsetningen er kompleks, og kan være vanskelig å få full oversikt over. For å forstå hvordan noen kan omgå regelverket, må man følgelig også forstå regelverket.

Jeg merket meg hvordan de fleste forskningsartikler og gjennomførte undersøkelser, begrunner forskningen med at det er samfunnsaktuelt, at det debatteres i media og at det verserer rykter om omgåelse av regelverket. Derfor ble dette begynnelsen på å finne det gjeldende kommunikasjonsuniverset som handler om juks i fiskerinæringa. Jeg gikk gjennom avisklipp, fra både papiraviser og nettaviser, for å finne ut hva som er samfunnsdebatten.

Jeg tok i bruk Retriever Atekst, da med søkeordene «Fiskeri* AND (juks OR fusk) ANDNOT Krabbe* or Turist». Det betyr at jeg søkte etter klipp som inneholdt ordene «fiskeri» i alle dens former og enten «juks» eller «fusk». Etter en grov oversikt hvor jeg valgte ut aktuelt materiale, ville jeg spesifisere søket med å utelukke ordene «krabbe» i alle dens variasjoner og «turist» i alle dens variasjoner. På grunn av avgrensingen i oppgaven, ville jeg unngå alle avisklippene som omhandlet juks i kongekrabbefisket, samt alle klipp som omhandlet turistfisket.

I filtreringen på Retriever Atekst valgte jeg alle norske aviser og tidsskrifter, fra og med 01.01.12 til og med dags dato. Datoavgrensingen gjorde jeg grunnet tidligere forskning på området. Det var rekordhøy kvote i 2013 for torsk, og følgelig eksepsjonelt lav råfiskpris (Dreyer, 2015). Tanken var at alt før 2012 var så lenge siden at det ikke var relevant for dagens kommunikasjonsunivers, både fordi det er lenge siden, men også fordi det har kommet nye

rammevilkår siden den gang. De nye rammevilkårene i førstehåndsomsetninga av torsk og torskefisker i Norges Råfisklags distrikt innebærer blant annet at det i dag brukes dynamisk omregningsfaktor for torsk som blir automatisk frembrakt hver 14. dag og ikke ved tradisjonelle prisdrøftelser og fastsetting av laget, som var opphav til store diskusjoner og uoverensstemmelser i 2013-14, og følgelig omgåelser på et litt annet grunnlag enn i dag (Dreyer, 2015).

I den videre prosessen leste jeg avisutklipp, markerte aktuelle utsagn eller stikkord, og noterte dette på et annet dokument. I denne utvelgelsen åpnet jeg ikke saker som tydelig ikke handlet om juks. I saker der jeg var i tvil om innholdet kunne være relevant eller ikke, ble klippene uansett åpnet og gjennomgått for å være sikker. Aktuelle saker funnet i Retriever Atekst ble også lagret i Nvivo, for å få bedre oversikt over materialet.

For å undersøke kommunikasjonsuniverset ytterligere gjorde jeg også en grov analyse av de siste års innlegg og debatter i Facebook-gruppen «Fiskerinytt». Jeg brukte Facebooks egen søkefunksjon og søkte etter innlegg og kommentarer som handlet om juks. Jeg foretok samme typen grovsortering her, og gikk så langt tilbake i tid at diskusjonen rundt juks var tilstrekkelig dekket. Utklipp av diskusjoner om juks ble også lagret i det samme dokumentet, for å holde kontroll på de ulike påstandene. Grunnen til at jeg tok i bruk også Facebook-gruppen, var å finne meninger rundt temaet som ikke bare er skrevet av journalister, og de som har så sterke meninger om noe at de skriver leserinnlegg til aviser og liknende. På Facebook kan alle være med i gruppen og kommentere innenfor et visst reglement. Her er det både folk som arbeider med fisk, pensjonister, samt alle andre som interesserer seg for fiskerinytt.

2) Danne Q-utvalg (Q-sample)

Videre ble et utvalg av relevante påstander fra kommunikasjonsuniverset trukket ut for å være med i undersøkelsen. Dette er Q-sample/Q-utvalg, og det er viktig at disse presenterer alle spektrere av synspunkt som kan komme frem, slik at de kan representere varierte meninger om emnet (Brown, 1980; Van Exel & De Graaf, 2005). Antall påstander i Q-utvalget kan variere, men det vanligste er mellom 40 og 50 påstander. Dette er likevel ingen fasit, og man kan fint ha en Q-undersøkelse med både færre og flere påstander, dette kan også avhenge noe av gjeldende kommunikasjonsunivers (Van Exel & De Graaf, 2005). Hvordan disse påstandene er

utvalgt, vil være fullstendig opp til den som skal foreta undersøkelsen. Dette er likevel ikke et problem siden det er informantene selv som gir verdien til påstandene, ikke undersøkeren (Brown, 1993). Q-utvalget blir så redigert, og nummerert, hvorpå de skrives ut på kort, Q-kortene, klar for Q-sorteringen (Van Exel & De Graaf, 2005).

Etter at jeg hadde undersøkt kommunikasjonsuniverset listet jeg opp aktuelle påstander i et nytt dokument. De påstandene som var «tomme» og ikke egentlig sa noe, eller var påstander om fakta, fikk ikke være med videre. Jeg formulerte også noen nye påstander basert på de som var lagret fra før, basert på tolkning og sammenslåing av påstander som hadde samme mening, for eksempel samme påstander bare med/uten nektelse. Jeg stilte påstander opp ettersom hva jeg skulle undersøke, og formulerte de slik at de ville si noe om holdningene til ulike områder. Etter flere gjennomganger av formulering av påstandene, endte jeg med 25 forskjellige påstander. Disse mente jeg representerte kommunikasjonsuniverset og kunne virke til å avdekke holdninger til omgåelse av regelverket. Disse ble så testet først i en omgang på prosjektgruppa, og deretter på et par medstudenter, for å sjekke at de var forståelige, godt formulerte og ikke hadde doble meninger (jf. Brown, 1980). Til slutt la jeg til tall på påstandene og formaterte de til å være i brukervennlig størrelse på kortene og skrifter.

De ferdige påstandene som ble brukt finnes i tabell 1 og fordelingen av hva som var ment å avdekke med hvilke påstander finnes i tabell 2.

Tabell 1: Oversikt over alle påstandene i Q-sorten.

Nr.	Påstand
1	Det er store mengder svart fisk i omløp.
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnet.
3	Juks skyldes at regelverket er for komplisert.
4	Å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke juks.
5	Aktører som omgår regelverket mangler moral.
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.
7	Det er vanlig at man skriver mindre fisk på seddelen enn det faktisk er.
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.
9	Å omgå regelverket i førstehåndsomsetninga er kriminalitet.
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.
11	Kontrollen av førstehåndsomsetninga er elendig.

12	Alle landinger burde kontrolleres manuelt av en nøytral tredjepart.
13	Ærlige aktører kan fort bli lovbrøyttere uten å være klar over det.
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks får konsekvenser for dem som varsler.
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på slutteddelen.
16	Det er enkelt å forstå regelverket.
17	Juks i næringa ødelegger omdømmet for norsk torsk.
18	Automatiske systemer for vakt og antall vil forhindre juks.
19	De som omgår regelverket ødelegger for de seriøse aktørene.
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.
21	Fiskekjøpere som betaler høyest pris får ofte mer fisk enn de betaler for.
22	Man må følge reglene, selv om man ikke er enig i regelverket.
23	De som jukser burde straffes hardere.
24	Det bør innføres krav om GPS-sporing av alle fartøy som fisker.
25	Omgåelse av regelverket undergraver en bærekraftig forvaltning.

Ved hjelp av matrisen som er i tabell 2, er det visualisert hvordan de ulike holdningene jeg hadde tenkt å studere skulle komme frem. De to øverste radene (de lyse- og mørkegrønne) var ment til å avdekke hvilke holdninger til problemet med omgåelse aktørene hadde, og hvor alvorlig det er. Påstand nummer 6 og 9 har uthevet ord som «juks» og «kriminalitet» for å si noe om hvilke begreper de la vekt på. Den blå raden skulle si noe om hva aktørene mener omgåelse skyldes. De oransje var ment om å si noe om legitimitet, og de holdningene til hvordan regelverket fungerer. Til sist var de gule ment til å si noe om hvilke løsninger aktørene så for seg kunne være hensiktsmessige, og hvordan de var innstilt til disse. Alle disse utforsker sammen holdningene til omgåelser, hvor alvorlig det er, hva det kan skyldes og hvordan det kan løses.

Tabell 2: Påstander til Q-undersøkelsen delt inn etter aspektene de var ment til å undersøke.

Problemforståelse	6. Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	9. Å omgå regelverket i førstehåndsomsetninga er kriminalitet .	17. Juks i næringa ødelegger omdømmet for norsk torsk.	19. De som omgår regelverket ødelegger for de seriøse aktørene.	25. Omgåelse av regelverket undergraver en bærekraftig forvaltning.	20. Juksing skyldes kun fiskekjøper.
Alvorlighet	1. Det er store mengder svart fisk i omløp.	4. Å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke juks.	7. Det er vanlig at man skriver mindre fisk på seddelen enn det faktisk er.	15. Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sluttseddelen.	21. Fiskekjøpere som betaler høyest pris får ofte mer fisk enn de betaler for.	
Årsak	2. Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	3. Juks skyldes at regelverket er for komplisert.	5. Aktører som omgår regelverket mangler moral.	8. Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	13. Ærlige aktører kan fort bli lovbrøytene uten å være klar over det.	
Legitimitet	10. Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	11. Kontrollen av førstehåndsomsetninga er elendig.	14. Å varsle kontrollmyndighetene om juks får konsekvenser for den som varslar.	16. Det er enkelt å forstå regelverket.	22. Man må følge reglene, selv om man ikke er enig i regelverket	
Løsninger	12. Alle landinger bør kontrolleres manuelt av en nøytral tredjepart.	18. Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre juks.	23. De som jukser burde straffes hardere.	24. Det bør innføres krav om GPS-spøring av alle fartøy som fisker.		

3) Velge P-utvalg (P-set)

Det er viktig å merke seg at det ikke er nødvendig med mange informanter i et P-utvalg i en Q-undersøkelse. Det må bare være nok informanter til at det går an å sammenlikne flere faktorer imot hverandre, ofte 4-5 personer i hver faktor. Det er ingen fasit på hvor mange, men det er viktig at personer i utvalget har klare og distinkte synspunkter på emnet, for at de skal kunne defineres i en faktor (Brown, 1980; Van Exel & De Graaf, 2005).

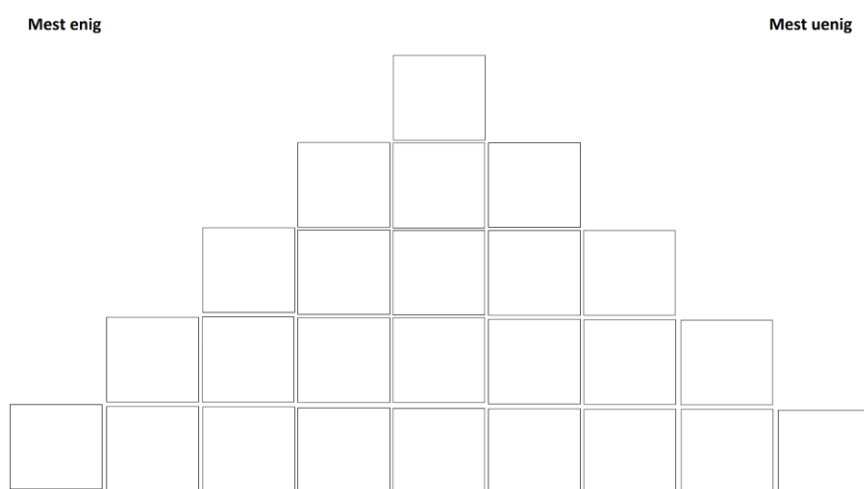
Jeg bestemte å bruke et ustrukturert utvalg i denne undersøkelsen. De kriterier jeg satte for at noen kunne være informant var at de hadde god kjennskap til førstehåndsomsetninga og gjeldende regelverk, samt at de kjente til og hadde meninger om det å omgå dette regelverket. Tanken var innledningsvis en snøballutvalgsmetode, hvor man spør den ene informanten om tips til neste. Det ble i stedet slik at jeg fikk hjelp fra veiledere, medstudenter, gjesteforelesere og andre kjente for å finne informanter som var engasjert i juks. Det viste seg vanskeligere å få kontakt og positiv respons fra vilkårlige personer, enn jeg først antok. Det ble avgjørende for informantene i utvalget at de kjente noen som kjente til meg, og slik kunne delta på undersøkelsen. Intervjupersonene har stort sprik i alder, fra noen i 20-årene til eldste over 70 år. Av alle 17 informanter var 4 kvinner, og resten menn. Informantene ble i utgangspunktet utvalgt for sin stilling/tilhørighet. Det var totalt 6 som er betegnet som fiskere – det inkluderer noen som eier eget fartøy, noen som eier flere fartøy og noen som arbeider på båt uten eierinteresser i fartøyet. Det var 4 fiskekjøpere, på større og mindre anlegg, samt fiskekjøpere som har flere anlegg og noen som nylig har gått ut av fiskekjøperrollen, men som selv identifiserte seg og sine svar som fiskekjøper. Det var 3 som arbeider i forvaltninga, noen som arbeider aktivt med kontroll og noen som ikke gjør det, men i forvaltning av førstehåndsomsetninga – deriblant fiskesalgslag. Videre var det 2 informanter som arbeider for interesseorganisasjoner for henholdsvis fiskere og kjøpere, og 2 som ikke er i førstehåndsomsetninga selv, men som engasjerer seg i temaet omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga.

4) Q-sortering (Q-sort)

Selve utførelsen av undersøkelsen, Q-sorteringen, skjer ofte ansikt til ansikt. Selv om det i dag er laget digitale plattformer for utførelse av Q-sortering, er det, hvis mulig, ønskelig å gjøre undersøkelsen ansikt til ansikt (Van Exel & De Graaf, 2005). Informanten blir presentert med instruksjoner for utførelsen, samt Q-kort og matrise, og rangerer de etter gitt instruksjon, oftest en persons synspunkt angående emnet (Brown, 1993). Sorteringsmønsteret er gjerne kvasi-normalfordelt for eksempel fra «mest enig» til «mest uenig» for fordeling av Q-kort (Van Exel & De Graaf, 2005). Etter at informanten har plassert alle kortene i fordelingen etter gitte kriterier, kan det være hensiktsmessig å utføre et intervju av informanten for at han/hun skal få

muligheten til å utbrodere sitt syn på emnet, og spesielt fortelle om hvorfor de mest sprikende påstandene er plassert slik de er (Van Exel & De Graaf, 2005).

Sorteringsmønsteret som ble brukt til sorteringen i denne undersøkelsen var på et A3-ark med plass til alle 25 påstandene med «mest enig» i øvre venstre hjørne (+4 i analysen) og «mest uenig» i øvre høyre hjørne (-4 i analysen). Se figur 2 for en illustrasjon av sorteringsmønsteret. Sorteringsmønsteret var normalfordelt, og i tabell 3 vises det hvor mange påstander som kunne plasseres i hver verdi.

Figur 2: Illustrasjon av sorteringsmønsteret som ble utdelt under Q-sorteringen.

Tabell 3: Viser oversikt over hvor mange påstander som kunne sorteres i hvilken verdi. Verdiene rangerer fra +4 (mest enig) til -4 (minst enig).

Verdi i matrisen	+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4
Antall påstander	1	2	3	4	5	4	3	2	1

Selve Q-sorteringene ble utført mellom 1.1.2020 og 1.3.2020. De ble utført i Tromsø kommune og Karlsøy kommune, i tillegg til i områdene Senja og Vesterålen. Områdene Q-sorteringene ble utført i, var ikke førende for å finne intervjupersoner. Jeg anser det heller ikke problematisk

å nevne alle områdene jeg hadde informanter fra, da jeg ikke oppgir hvor hver enkelt informant kommer fra.

Jeg utførte alle intervjuene ansikt til ansikt, enten hjemme hos eller på arbeidsplassen til informanten, eller på annen nøytral plass som kafe eller liknende. Alle informantene fikk på forhånd informasjon om studien og instruksjoner for deltagelse, samt å kjenne sine rettigheter som intervjuperson i denne typen studier. Instruksjonen for deltagelse var å først sortere ut påstander hvorvidt de var enig/uenig/liten betydning i tre hauger/rekker, før de skulle sette påstandene inn i fordelingen. Noen valgte å sette påstandene rett inn i fordelingen, uten at det virker som at det påvirket resultatene på noen måte. De fikk så mye tid de trengte for å se over og flytte på påstander før de sa seg ferdig. Da informantene var ferdig å legge ut Q-kortene tok jeg bilde av sorteringen de hadde gjort, og lagret online for å være sikker på å ha de frem til de ble lagt inn i PQMethod.

Etter sorteringen utførte jeg et kort intervju, hvor intervjupersonene fikk gjøre rede for sine meninger om påstander de følte sterkt om. Innledende spørsmål var noe som «hvorfør er det den påstanden du er mest enig/uenig i?», «hva legger du i formuleringen av denne påstanden?», «hva tenker du om denne påstanden?». Den videre samtalen bygget på hvor mye informanten ville snakke, og hvor sterkt informanten følte om det.

Gjennom hele undersøkelsen, fra informanten fikk Q-kortene og instruksjonene, og frem til avsluttet intervju, tok jeg notater for hånd i en notatbok. Jeg noterte ned dato og sted, i tillegg til nummer på informant og koder for å forstå selv hvem vedkommende var, for å gjøre arbeidet med å legge Q-sortene inn i PQMethod enklere. I tillegg til å notere stikkord for hva som kom fram i samtalen, noterte jeg meg hvordan det gikk for informanten å gjøre Q-sorteringen, i tillegg til mitt inntrykk av hvordan han/hun var innstilt til undersøkelsen og temaet.

5) Analyse og tolking

Fortløpende etter sorteringen skal resultatet lagres og plottes inn for videre analyser. Det er vanlig å utføre slike analyser i spesialiserte dataprogram, for eksempel PQ-Method (Schmolck, 2002). Denne analysen utføres rent teknisk og objektivt, og kan også kalles for det vitenskapelige grunnlaget for Q-metoden. Først skal korrelasjonsmatrisen for alle Q-sortene (en

Q-sort er en den enkelte informants Q-sortering) kalkuleres, denne viser nivået av (u)enighet mellom Q-sortene. Et vanlig kriterium for at faktorer skal tas med videre i analysen, er at de har egenverdi (eigenvalue) over 1 (Van Exel & De Graaf, 2005; Watts & Stenner, 2005). Disse faktoranalyseres deretter, for å finne de naturlige grupperinger av Q-sorter, i kraft av deres (u)likheter. Dette endrer ikke noe på Q-sortene, men snur på de så de kan sees fra et annet perspektiv (Van Exel & De Graaf, 2005; Watts & Stenner, 2005). Det betyr at man bestemmer hvor mange grunnleggende forskjellige synspunkter som kommer frem i analysen (Brown, 1980, 1993). Hver Q-sort flagges så inn i et av disse perspektivene, etter et gitt nivå (oftest $p < 0.01$) (Van Exel & De Graaf, 2005). I den videre analysen må man ta stilling til hvor mange Q-sorts som havner i hver av faktorene, og det anbefales at man skal ta med videre alle faktorer som har to eller flere Q-sorts som lader signifikant på en faktor (Watts & Stenner, 2005). Det er også vanlig at man ekskluderer Q-sorter som lader signifikant på to eller flere faktorer (Watts & Stenner, 2005).

I analysen blir faktorenes faktorskår (Z-skår) kalkulert, som betyr gjennomsnittsskåren de enkelte påstanden har fått i denne faktoren, slik at faktorene blir sammenliknbare (Van Exel & De Graaf, 2005). Den høyeste skåren innenfor hver faktor, er da den påstanden med høyest gjennomsnitt plassering i faktoren. Fra Z-skårene kan man finne estimert Q-verdi, når Z-skår og antall plasser det er i hver verdi sammenstilles. Da kan man også sammenlikne hvor signifikant forskjellige faktorene er, med de påstandene som har høyeste og laveste Z-skår for hver faktor, de karakteriserende påstandene. Signifikant forskjellige påstander (distinguishing statements) for hver faktor er også estimert, samt påstander som er signifikant like, som kalles påstander med konsensus (consensus statements) (Van Exel & De Graaf, 2005). Sammen med disse to, er det de karakteriserende påstandene som definerer en faktor, og dette er objekt for videre tolkning, ofte i sammenheng med intervjunotater fra intervjuet etter Q-undersøkelsen (Van Exel & De Graaf, 2005).

Fortløpende etter utførte intervjuer la jeg alle Q-sortene inn i programvaren PQMethod, som er et eget dataprogram for å sortere og analysere Q-sorts (Schmolck, 2002; Van Exel & De Graaf, 2005). Etter alle Q-sortene var lagt inn i PQMethod, satt jeg opp en korrelasjons-matrise for alle Q-sortene (Van Exel & De Graaf, 2005). Dette ble gjort med programmets egen innstilling for «Principal component factor analysis». Jeg fortsatte med alle faktorer som hadde en egenverdi over 1 i en objektiv rotasjon (Varimax) av faktorene, for å se Q-sortene fra et annet

perspektiv. Jeg brukte så programmets egne kriterier for flagging av Q-sorts i hver faktor, som oppgis til å være $p < 0,05$ (Schmolck, 2002). Til slutt lagret jeg de pre-flaggede faktorene, og utførte analyse ved hjelp av programmet og lagret output-filen av dette til resultatene.

3.4 Diskusjon av metode

Mine funn er påvirket av det tidspunktet og de rådende forholdene da intervjuene ble utført, og kan slik forstås som et tverrsnitt av meningssammenhenger angående omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga der og da, i en del av Nord-Norge, mellom 1.1.2020 og 1.3.2020. Det er en undersøkelse gjort for akkurat disse meningssammenhengene, den går mer i dybden enn hva som er gjort tidligere, og presenterer et unikt blick på disse meningssammenhengene. Funnene i denne oppgaven tyder på at det er flere enn ett synspunkt på omgåelse av regelverk i førstehåndsomsetninga, samt at det kan være indikasjoner på flere legitimitetsproblemer hos aktører i førstehåndsomsetninga, og dette kan gi grunnlag for videre studier, for eksempel å undersøke utbredelse av de ulike perspektivene og enigheten.

Jeg brukte mye tid på å hente påstander fra kommunikasjonsuniverset, og tilpasse de for at de også kunne si noe om holdningene til informantene. Slik sørget jeg for at Q-metoden, og mer spesifikt, den Q-undersøkelsen jeg brukte, passet godt til det jeg mente den skulle undersøke. Det kan tenkes at dette har påvirket resultatene i og med at de påstandene som jeg valgte ut kan være ensidige.

Etter hver Q-sortering, hadde jeg også et lite intervju med hver informant. Personlig synes jeg selve samtalen i intervjuet gikk langt lettere med Q, enn med strukturerte dybdeintervjuer, som jeg har erfaring med fra før. I forbindelse med at dette kan oppleves som et sensitivt tema, kan jeg tenke meg det er enklere å forsvare plasseringen av en påstand, enn å forsvare egne meninger – informantene kan stille seg utenfor innholdet i påstandene, og tar stilling til de i stedet for å formulere de selv. Siden det ikke finnes noen «rette» svar på en Q-sortering, er det også en mindre skremmende intervjusituasjon for informanten, uten noen press for å svare godt på spørsmål, og det er vanskelig å skuffe noen med sitt synspunkt på noe.

Resultatene i en kvalitativ undersøkelse, der det blant annet har blitt utført intervju ansikt til ansikt med så mange personer, vil selvsagt avhenge av forskeren (Johannessen *et al.*, 2010).

Min måte å stille spørsmål på og oppmuntre til samtale er unik for meg, og kan ikke repliseres. Mitt grunnlag for å stille de spørsmål jeg har stilt, samt oppfølgingsspørsmål er avhengig av situasjonen, og av informanten. På grunn av mitt valg om å ikke ta opp og transkribere intervjuene, er det enda vanskeligere å skulle utføre studien på samme måte. Slik er det også tenkelig at om noen skulle utøve samme studie, kunne de fått annerledes resultater (Johannessen *et al.*, 2010). Det kan tolkes både som noe positivt og noe negativt; om dette er en svakhet med oppgaven, eller en av styrkene med min utførelse.

3.4.1 Påvirkning på informanter

Jeg synes det er viktig å ta med min egen forutinntatthet om hvordan intervjusituasjoner skulle bli, avhengig av hvor de skulle utføres, og gitt den kommunikasjonen jeg og informanten hadde hatt på forhånd. Blant annet var jeg veldig bevisst mitt eget utseende og utstråling når jeg hadde intervjuene. Som kvinne i en mannsdominert bransje, er det enkelte hensyn jeg tar når det kommer til dette. Jeg brukte nøytrale klær for å være mest mulig «vanlig». Mine egne fordommer var i denne sammenhengen fremtredende, jeg passet på å ikke være for pyntet når jeg skulle på fiskebruk i distriktet, men heller ikke for sjuskete når jeg skulle til større bedrifter med fine møterom i byen. Jeg var hyggelig og respektfull ovenfor den jeg intervjuet, i tillegg til å være kameratslig når jeg så det som nødvendig for å komme overens med den jeg intervjuet.

I enkelte intervjuer, hvor jeg så på bedriften til informanten som mulig arbeidsgiver i fremtiden, kan jeg nok ha vært en mindre kritisk forsker, noe som kan ha vært en svakhet i intervjuet i etterkant av Q-undersøkelsen. At jeg ville fremstå på en god måte, kan ha gjort meg mer mottakelig for påvirkning fra informanten, og kan ha gitt dem uberettiget tillit hos meg. Den innledende kommunikasjonen jeg og informantene hadde varierte noe, avhengig av om det var mest praktisk for dem å snakke på telefon, tekstmelding eller e-post. Slik hadde nok både jeg og informantene på forhånd et førsteinntrykk av den andre, og det kan ha påvirket tonen i selve undersøkelsen. Jeg mener likevel at siden jeg har vært klar over egne fordommer, samt egen påvirkning på informantene, at det ikke har gjort stort utslag på mine resultater.

3.4.2 Mulige feilkilder i metoden

Kommunikasjonsuniverset kunne vært framstilt annerledes. Jeg valgte de avgrensingene i søket for å være tro til den avgrensingen jeg skulle bruke i utvelgelsen av P-utvalg og dens geografiske distribusjon. Det er likevel viktig for meg å klargjøre at det kunne vært hensiktsmessig å ta med både krabbe og turist i det innledende søket, siden det er andre sider av juks som skaper engasjement hos større grupper.

En annen svakhet med utvalget er den geografiske utbredelsen i utvalget, det er begrenset til (tidligere) Troms fylke og Vesterålen. Jeg forsøkte å ha intervju i Lofoten også, men hadde utfordringer med å finne informanter. Etter at jeg ikke fikk noen respondenter som samsvarte med Q-sort 1 og dens faktor 4, så jeg det kunne vært hensiktsmessig å utføre noen intervjuer lenger nord, formodentlig i Finnmark, for å finne noen likesinnede, da dette var den informanten som holdt til lengst nord (men selve intervjuet ble utført i Tromsø).

Hvordan begreper blir brukt, er også nevnt innledningsvis som en viktig ramme for utførelsen av oppgaven. Gjennom intervjuene var jeg bevisst på å speile informanten gjennom samtalen; hvis informanten brukte ordet «juks» brukte jeg også det, brukte informanten «kriminalitet» brukte jeg også det. Dette følger naturligvis også av Q-kortene, hvor Q-utvalget bevisst inneholdt påstander som skulle si noe om nettopp dette. Det bør likevel nevnes at jeg kan ikke styre informantens forutinntatte forståelse av begreper jeg har tatt for gitt at han/hun kjenner, slik som «juks». Det betyr også at selv om jeg har begrenset oppgaven til å handle om førstehåndsomsetninga av torskefisk i Norges Råfisklags distrikt, vil informantenes oppfatning/konsept av «juks» innefatte flere dimensjoner enn jeg tar hensyn til i oppgaven. Det kan blant annet omfatte både andre geografiske områder, andre fiskeslag (og/eller krabbefiske) i tillegg til juks i selve fangstoperasjonen, samt i videreførelsen. Det anerkjennes at dette også er områder hvor det kan forekomme en del omgåelse av regelverket og at intervjupersonenes helhetlige bilde kan være påvirket av også disse områdene i fiskeriene.

Flere av påstandene kunne vært enda bedre utformet. Det gjelder for eksempel påstand nummer 7 og 15. «Det er vanlig å...» kunne vært «det er vanlig for de som jukser å ...» eller «en vanlig måte å jukse på er...» fordi disse var påstander mange av informantene stilte spørsmål ved. Løsningen min ble, at informantene måtte sortere påstandene ut i fra hvordan de forstår dem. En annen påstand som mange stilte spørsmål ved var påstand nummer 10 «Det er mer torsk i

havet enn kvotene tilsier». Lest bokstavelig talt, er det jo naturligvis det. Meningen med denne påstanden er at det historisk sett, og i det gjeldende kommunikasjonsuniverset, har versert debatter om hvorvidt forskerne gir gode råd til kvoteuttak, om de egentlig har rett i sine beregninger eller om det manipuleres på noe vis. I de tilfellene denne meninga var uklar, ble det oppklart i løpet av undersøkelsen.

Det som har vært gjeldende for alle Q-sorteringene er at de fleste fant mange påstander å være enige i, men færre å være uenige i. Jeg spurte flere av disse informantene hvor de ville trukket grensen i matrisen mellom grunnleggende «enig» og «uenig», hvorpå mange ville dra den mellom -1 og -2. Det var få informanter som hadde mange påstander i midten til å begynne med, de måtte sortere ut alle på hver side, for så å finne de de var mindre enige i. Det er en svakhet med Q-utvalget, eventuelt med fordelingen av påstander, at mange følte at de plasserte påstander de egentlig var enige i på siden med uenig. Det kan også være sånn at det ble for krevende for informantene å ta stilling til, og at de kanskje ikke gjorde denne avveiningen mellom påstandene grundig nok (Brown, 1980).

Fordelingen av påstander i soteringsmønsteret kunne vært mindre bratt, slik at det var flere påstander som havnet på ytterpunktene totalt sett. Jeg hadde forventet at det var større sprik i meningssammenhengene, og hadde derfor laget et fordelingsmønster som var ganske bratt. Etter å ha gjennomført en del undersøkelser så jeg at denne med fordel kunne vært langt flatere, siden det var så sterke meninger hos informantene om dette temaet (Brown, 1980).

En viktig årsak til at denne skeivfordelingen var framtredd hos de fleste, kan være at det var vanskelig å finne tak i personer som omgår regelverket. En annen føring for å finne intervjupersoner var at det er mennesker som interesserer seg for og har kunnskap om temaet. Det følger av dette at den gruppen som synes at juks er en uting, er de som uttaler seg om saken, og var de jeg fikk kontakt med. Dette er en del av forskning på sensitive tema, at det kan være vanskelig å snakke med de som faktisk begår lovbrudd. De som omgår regelverket har muligheten til, og vil ofte, unngå konfrontasjon med det som de selv oppfatter som en sosialt uakseptabel handling (Svorken & Hermansen, 2014).

I søket etter informanter var det også flere som avslo intervju med: «Hvorfor meg? Nei du må heller snakke med noen andre om dette». Uavhengig av om man jukser eller ikke, kan det tenkes at mange avslår enn sånn forespørsel, rett og slett fordi de ikke har lyst å delta. Det var likevel

så påfallende at jeg stiller spørsmål ved hvorfor de ikke ville delta. Det kan tenkes at flere av disse ikke har mye erfaring med juks, og synes at deres eget synspunkt er mindre viktig i den forstand (Svorken & Hermansen, 2014). Jeg tror også, når jeg også fikk avslag hos aktører som ikke er i en næringsposisjon, at de blir skeptiske fordi de ikke helt vet hva som er juks eller ikke. I dette tilfellet kan interessenter også være redde for å ha meninger som kan gjøre at de oppfattes som at de synes juks er greit.

Det overstående tatt i betraktning, har jeg i ettertid tenkt at dette er et tema hvor jeg med fordel kunne hatt selve undersøkelsen digitalt og anonymt, og ikke ansikt til ansikt, for at jeg kanskje ville fått større variasjon i informanter.

3.5 Drøfting av forskningsetikk

Etikk er regler og retningslinjer for hvordan man skal oppføre seg og vurdering av om en handling er rett eller gal. I forskningsetikk handler det om forholdet mellom mennesker, og hva vi kan og ikke kan gjøre mot hverandre, og spesielt i samfunnsforskning, hvor forskning direkte påvirker andre mennesker (Johannessen *et al.*, 2010). Det er viktig i forskning, for eksempel i intervjusituasjonen, som er relevant for mitt prosjekt. Som forsker skal man være bevisst sin egen påvirkning på mennesker, og sørge for at den er så minimal som mulig. Samtidig skal man være klar på personvern (Johannessen *et al.*, 2010). Jeg har informert alle informantene om at de skal være anonyme, samt at det heller ikke oppgis noen form for detaljer om enkeltpersonen, at alle detaljer er beskrevet generelt. Jeg har ikke brukt noe fysisk samtykkeskjema, men har klarert samtykke og rettigheter som deltager i undersøkelsen muntlig. Siden det ikke var tid til å søke om godkjenning hos Norsk senter for forskningsdata (NSD) har jeg vært veldig påpasselig med å ikke lagre personopplysninger på noe sted, og ellers følge de retningslinjer NSD har satt for anonymisering og lagring av personopplysninger (NSD, 2019). Vurderingen er at de personopplysninger som er lagret med koder, ikke er mulig å spore tilbake til informantene, og heller ikke mulig å spore gjennom oppgaven. Det har videre vært viktig for meg at ikke mine data kan komme på avveie og at informantene slik hadde blitt kjent. Det var den viktigste årsaken til at alle intervjuene ble notert for hånd, samt at jeg ikke har notert personopplysninger verken der, eller i videre analyse av dataene. I hele analysen har jeg brukt

koder for informantene i Q-undersøkelsen, og da jeg tok bilde av alle Q-sorteringene, sørget jeg for å ikke få med noen identifiserende detaljer i bildet, og slettet bildene fortløpende.

3.5.1 Påvirkning

Dette er en individuell masteroppgave, men gjennom arbeidet med masteroppgaven har jeg vært en del av veiledning i gruppe. Denne gruppeveiledningen har jeg hatt sammen med medstudent Natja Røine Østebø, som har skrevet sin masteroppgave samtidig som meg, med kvotesystemet som tema og dels samme metode. En følge av dette er at vi har gått gjennom prosessene i hver våre oppgaver samtidig, slik som prosjektbeskrivelse, datainnsamling, analyse og selve oppgaveskrivinga. Vi har gått sammen hele studietiden på Norges Fiskerihøgskole, og har da følgelig mye av den samme bakgrunnen. Vi er i tillegg gode venner og har samarbeidet mye gjennom studiet, og kjenner hverandres måte å jobbe på meget godt. Derfor kan våre oppgaver ha flere utilsiktede likhetstrekk.

Min vurdering av å være i gruppeveiledning er at det har vært nyttig å være i samme prosjekt og ha noen diskutere tema, problemstilling, metode og skriveprosessen med. Jeg mener dette har ført til at vi har fått grundigere veiledning, i og med at det er to veiledere til stede samtidig, som utfyller hverandre godt. En viktig styrke med at vi har veiledning sammen, er at vi også hjelper til med å veilede og lære av hverandre.

Det er likevel svakheter med dette, da man blir påvirket, enten man vil eller ikke. Vi har brukt samme metode for datainnsamling, i tillegg til at vi har blitt inspirert av hverandre og bruker en god del felles litteratur. Det vil også bety at våre oppgaver likner mye, spesielt i metoden, og måten å analysere data fra Q-sorten på. Vi har skrevet flere større prosjekter sammen, og har lært oss de fleste grunnleggende begreper når det kommer til forvaltning av naturressurser sammen, derfor kan våre refleksjoner og konklusjoner være farget av dette. Vi har likevel aktivt prøvd å unngå slik påvirkning, og bestemt å ikke lese hverandres masteroppgaver mens vi var i skriveprosessen, for å ikke plagiere hverandre. Vi har likevel hjulpet hverandre med korrekturlesing og gitt tilbakemeldinger på hverandres arbeid i slutfasen, noe som er vanlig for masterstudenter å gjøre, og noe jeg ser for meg at vi ville gjort uavhengig av om vi var sammen i dette prosjektet.

4 Resultater

Resultatene fra Q-undersøkelsen kan være noe teknisk i språket, og jeg vil her avklare noen sentrale begreper i resultatene. En faktor er en gruppering av Q-sorteringer gjort av informantene, og at en Q-sortering «lader» i en faktor betyr at den er i overenstemmelse med denne faktoren, at det er fellestrekk mellom denne og de andre Q-sorteringene i samme faktor. Jeg vil henviser til delkapittel 3.3 og del 5) Analyse og tolkning, for ytterligere beskrivelse av hva som finnes i resultatene. Dette kapitlet er delt opp etter faktorene og påstander med konsensus. Først beskriver jeg hver faktor med hvilke meninger som er fremtredende for hver enkelt, og de ulikhetene som finnes mellom dem. Under hver faktor er det tydeliggjort hvilke holdninger til omgåelse av regelverket informantene har, og det er utbrodert med sitater fra intervjuene og tolket om nødvendig. Under påstandene med konsensus er det også diskutert hva det vil si at de er like, og hvilke holdninger som tolkes ut ifra tallene og intervjumaterialet.

Analysen av data i PQ-Method viser at det er totalt 4 faktorer som gjelder. Det er 8 av 17 informanter som lader i faktor 1, 4 som lader i faktor 2, 2 som lader i faktor 3 og kun én som lader i faktor 4. Respondentene med Q-sort nummer 1, og 16 og 17 ble ikke tatt med i tolkingen. Det er vanlig å ta med faktorer der to eller flere informanter lader signifikant videre i tolkingen, og siden det bare er én på faktor 4, ble ikke denne tolket videre (Watts & Stenner, 2005). At denne informanten var på et geografisk ytterpunkt av alle informantene, kan tyde på at det kanskje kan finnes likesinnede som denne informanten. Det var dessverre ikke mulighet til å undersøke om det fantes noen likesinnede, på grunn av tidsbegrensningen på oppgaven. Grunnen for at Q-sort nummer 16 og 17 ikke ble med i tolkingen, er ingen av disse sorterte signifikant i én faktor (jf. Watts & Stenner, 2005). Begge hadde høy skår på to av faktorene, og var dermed verken i den ene, eller den andre.

Sammen har faktor 1, 2 og 3 forklaringsvariabler henholdsvis i 35 %, 19 % og 13%, og disse tre faktorene er sammen 67% av forklaringsvariablene (se vedlegg 1). Faktor 1 og 2 korrelerer 0,5840, mens faktor 3 korrelerer med 1 og 2 henholdsvis 0,1946 og 0,3660. Det følger av dette at faktor 2 ikke har noen signifikant forskjellige påstander fra de andre faktorene. Det viser at synspunktet i faktor 2 ikke er så ulik de andre, og mest lik faktor 1. Videre er det konsensus om

7 påstander, noe som viser enighet mellom faktorene om en hel rekke påstander, noe som også ble bekreftet i intervjuene.

I den videre analysen av faktorene er det påstander med høyest og lavest Z-skår, og følgelig den Q-verdien den representerer, som er grunnlaget for å si noe om meningssammenhengene i og mellom faktorene. Her vil jeg nevne at det er konsensus mellom faktorene for flere av de påstandene som har høyest/lavest Z-skår i de ulike faktorene, og at denne likheten er vist i delkapitlet om påstander med konsensus. I vedlegg 1 ligger Q-outputen som er all analyse gjort i PQMethod, og der er herfra alle tabellene i resultatene er kommet fra. Tabellene er skrevet om og forkortet for å være mer forståelig.

4.1 Faktor 1 – «Juks ødelegger for alle»

Respondentene i faktor 1 er de som har sterkeste meninger om omgåelse av regelverket, og ser det store bildet. De fokuserer på de konsekvensene å omgå regelverket kan ha for næringa i sin helhet. Felles for informantene er at de alle kjenner fiskerinæringa godt, og har vært involvert i lengre tid. Jeg finner ingen likheter mellom informantenes stilling, alder, kjønn eller rolle i førstehåndsomsetninga (fisker/kjøper). Jeg definerer rolle her også for de som tilhører interesseorganisasjoner, selv om enkeltpersoners synspunkt ikke likestilles med organisasjonens synspunkt, og heller ikke nødvendigvis være representativt for dem. Utvalgt er de påstandene som er rangert fra høyest til lavest, med tilhørende normalisert Q-verdi og Z-skår vises i tabell 4.

Tabell 4: Oversikt over Z-score og Q-sort verdi for faktor 1.

Nr.	Påstand	Z-SCR	Q-SV
17	Juks i næringa ødelegger omdømmet til norsk fisk.	1,629	4
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	1,526	3
25	Omgåelse av regelverket undergraver en bærekraftig forvaltning.	1,349	3
9	Å omgå regelverket i førstehåndsomsetninga er kriminalitet.	1,260	2
19	De som omgår regelverket ødelegger for de seriøse aktørene.	1,231	2
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	-1,029	-2

20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	-1,242	-2
3	Juks skyldes at regelverket er for komplisert.	-1,253	-3
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	-1,584	-3
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	-1,994	-4

I faktor 1 er det 8 informanter som lader signifikant. Disse har sterke meninger om omgåelse av regelverket, de anser det som kriminalitet som er ødeleggende for fiskerinæringas omdømme: «Det er ei pill råttet næring». Det er de store spørsmålene som skårer høyt her. Inntrykket er at disse har det store overblikket på næringa, og ser konsekvensene av juks for næringas renommé, og er bekymret for hva som skjer om det ikke skjer noen endringer.

Påstand 17 var en påstand mange i faktor 1 følte sterkt for i intervjuene. De mener at det ikke bare ødelegger det for de som driver ærlig, men også for næringa i sin helhet. Informantene i faktor 1 mener juks skaper et prisjag som ikke kan opprettholdes over lenger tid: Å skrive høyere pris mot å redusere kvantum på sluttseddel, gir større insentiv til å fiske mer, og gjør det mindre attraktivt å fokusere på god kvalitet. Flere av disse tror at økt fokus på kvalitet i første hånd, eller en kvalitetsstandard for salg i første hånd, kunne vært hensiktsmessige tiltak for å stoppe det.

4.2 Faktor 2 – «Stram inn!»

I faktor 2 var det 4 informanter som ladet. Også på denne faktoren er det blandet hvilke egenskaper informantene hadde som ladet på denne faktoren. Det kan sees i tabell 5 hvilke påstander som fikk høyest og lavest Z-skår for faktor 2.

Tabell 5: Oversikt over Z-score og Q-sort verdi for faktor 2.

Nr.	Påstand	Z-SCR	Q-SV
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	2,102	4
23	De som jukser bør straffes hardere.	1,227	3
24	Det bør innføres GPS-sporing av alle fartøy som fisker.	1,180	3

18	Automatiske systemer for vekt og antall vil forhindre juks.	1,037	2
22	Man må følge reglene, selv om man ikke er enig i regelverket.	0,938	2
16	Det er enkelt å forstå regelverket.	-0,658	-2
3	Juks skyldes at regelverket er for komplisert.	-1,494	-2
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	-1,581	-3
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	-1,661	-3
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	-1,683	-4

Faktor 2 er perspektivet som har tillit til forvaltninga, og tro på et hardere, strengere regelverk. De som jukser bør straffes hardere, og regelverket bør strammes inn i form av automatiske systemer og GPS-sporing av alle fartøy som driver fiske. De som lader på faktor 2 ser mer etter løsninger og årsaker, enn å definere problemets omfang. Påstand nummer 16, det er enkelt å forstå regelverket, får negativ Z-skår i faktor 2. De mener altså at det ikke er enkelt å forstå dagens regelverk, noe jeg tolker som en av grunnene til at de ønsker strengere straffer; hvis det er vanskelig å forstå regelverket dag, kan en løsning på det være å få et nytt og bedre regelverk, som gir mer mening for dem.

Påstand nummer 23, de som jukser burde straffes hardere, får høy skår i faktor 2, noe som tyder på at de ønsker strengere straffer. Dette er et syn som gikk igjen i de andre faktorene, da denne har positiv skår hos alle. Det største problemet som trekkes frem med dette, er at det er alt i alt for lite straffeforfølgelse, og mange inndragelser (på fangstverdi). Noen mener at straffenivået egentlig er helt greit, hadde det bare vært slik at folk blir tatt for omgøelser. Andre løsninger som ble nevnt av informantene var å innføre et prikkssystem, hvor mange nok prikker gjør at du mister kvoten for året, eller mister kjøper-tillatelsen, noe som ville vært en langt hardere straff enn enkeltinndragninger eller forelegg.

En forskjell jeg vil trekke fram, er at påstand 11 får 0 i Q-verdi hos faktor 2, mens for de to andre faktorene har denne påstanden positiv verdi. At den havner midt på hos faktor 2, det betyr ikke at den er meningsløs, men heller at dette ikke var en like engasjerende påstand for informantene som ladet i faktor 2 (se (Brown, 1980)). Det kan tolkes som at informantene i

faktor 2 i alle fall har mer tillit til kontrollsystemet, som også bygger opp under at de har tiltro til systemet, og derfor ønsker et strengere regelverk.

4.3 Faktor 3 - «Men det nytter nok ikke»

I faktor 3 var det bare to informanter som ladet signifikant, men heller ikke her kan jeg se noen form for korrelasjon mellom hvem som ladet. I tabell 6 finnes det en oversikt over de påstandene som hadde høyest og lavest Z-skår for faktor 3.

Tabell 6: Oversikt over Z-score og Q-sort verdi for faktor 3.

Nr.	Påstand	Z-SCR	Q-SV
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks får konsekvenser for dem som varsler.	1,778	4
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sluttseddelen.	1,766	3
24	Det bør innføres GPS-sporing av alle fartøy som fisker.	1,117	3
11	Kontrollen av førstehåndsomsetninga er elendig.	0,889	2
23	De som jukser bør straffes hardere.	0,889	2
13	Ærlige aktører kan fort bli lovbrøyttere uten å være klar over det.	-0,781	-2
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	-1,322	-2
17	Juks i næringa ødelegger omdømmet til norsk fisk.	-1,333	-3
18	Automatiske systemer for vekt og antall vil forhindre juks.	-1,550	-3
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	-2,102	-4

Påstandene som kommer frem i denne tabellen viser at de som lader på faktor 3, har mindre tillit til systemet, enn faktor 2. Påstand nummer 14, å varsle kontrollmyndighetene om juks får konsekvenser for den for den som varsler, skårer høyt her, og i intervjuene kom det frem at å varsle for ulovligheter godt kunne slå tilbake på en selv. Også påstand nummer 11, kontrollen av førstehåndsomsetninga er elendig, skårer høyt i faktor 3. Noen synes det var en kraftig påstand og uttalte i intervjuene at «vi kan i alle fall være enige om at den (kontrollen) er dårlig». Det er tydelig at respondentene i faktor 3 ikke har tro på dagens kontrollsystem, ei heller på regulering med automatiske systemer, i motsetning til de to andre faktorene. Påstand 15 skårer

også høyt på faktor 3, noe som tyder på at de som ladet i denne faktoren har vært vitne til eller omgått regelverket selv, med å skrive torsk som en annen art på seddelen. Det virker som de synes det er håpløst å skulle få bukt med omgåelse av regelverket, at det ikke er noe å gjøre med det. De er misfornøyde med tilstanden, men har heller ikke noen særlig tro på de foreslåtte endringene, kun at mindre fartøy også skal spores. At alle fartøy skal spores, har flere trukket frem som noe som burde innføres uavhengig av kontrolleffekten det har, fordi det bedrer sikkerheten til sjøs. I intervjuet med en av de som ladet i faktor 3, kom det frem at sporing er hensiktsmessig, men at det må utredes bedre hvordan det skal gjøres. For mindre og åpne fartøy, mente de at det kunne være en større ulempe i form av kostnad og å lære seg bruken av systemet, enn det gir nytte. At alle fartøy skal gjøre det de kan for at det skal være så sikkert som mulig på sjøen, ble sett på som en selvfølgelighet for informantene over alle tre faktorene.

4.4 Konsensus

7 av 25 påstander har konsensus i denne Q-undersøkelsen. Det betyr ikke at dette var påstander som alle var enige i, men at det er likheter i hvilken skår de fikk mellom faktorene. Det er ingen signifikante forskjeller mellom Z-skåren for noen av faktorene, og det bør også nevnes at her er faktor med 4 i analysen i PQMethod, men ekskludert fra tolkningen. Disse vises i tabell 7.

Tabell 7: Påstander med konsensus.

Nr.	Påstand	Faktor 1		Faktor 2		Faktor 3	
		Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR
3	Juks skyldes at regelverket er for komplisert.	-3	-1,25	-2	-1,49	-1	-0,55
5	Aktører som omgår regelverket mangler moral.	1	0,42	1	0,51	0	0,11
7	Det er vanlig at man skriver mindre fisk på seddelen enn det faktisk er.	-1	-0,38	-1	-0,38	0	0,12
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	-3	-1,58	-3	-1,58	-2	-1,32
19	De som omgår regelverket ødelegger for de seriøse aktørene.	2	1,23	2	0,58	1	0,44
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	-2	-1,24	-4	-1,68	-4	-2,10
22	Man må følge reglene, selv om man ikke er enig i regelverket.	1	0,68	2	0,94	0	0,22

Det var ingen av informantene som forsvarte juks, og siden det var så mange påstander med konsensus, viser at det er stor enighet mellom faktorene om en rekke påstander. Av disse vil jeg først og fremst trekke frem påstand nummer 8, det er umulig å drive lønnsomt uten juks, som det er enighet om med en Q-verdi på rundt -3. De er uenige i at det er umulig å drive lønnsomt uten juks. Sagt på en annen måte: De mener det er fint mulig å drive lønnsomt uten juks. Påstand nummer 20, som det er enighet om en Q-verdi på -4, viser at juks skyldes ikke kun fiskekjøper, og det ble uttalt i intervjuene at «man må være to for tango». Jeg tolker det som at de mener at begge parter måtte være enig i å jukse, og at informantene mener fiskeren har like mye skyld i juks. Den tredje påstanden det er enighet om mellom faktorene er påstand nummer 3, at regelverket er for komplisert. Denne får en negativ Q-verdi på -2.

Der er også konsensus om påstand nummer 22 og nummer 5, som begge får en Q-verdi med konsensus på rundt +1. Det viser at informantene er litt enige i at man skal følge regler, selv om man ikke er enige i reglene, og at de som omgår regelverket mangler moral. De har likevel ikke konsensus på en høyere verdi, noe som kan indikere at de har mindre betydning for informantene enn andre påstander.

I intervjuene spurte jeg informantene om hvorfor de tror noen jukser. I de tilfeller noen innrømte å ha vært med på juks, kom vi naturligvis inn på årsaken til hvorfor de hadde gjort det. De beskrev det som å «få fisket til å fungere», at regelverket kunne være for rigid når det var store svingninger i kvalitet og kvantum på naturressursen som torskefisk er. Det kan være for eksempel værforhold i settetid, utforutsette hendelser— dette kan være med på å forringe kvaliteten på fisken, eller at man utilsiktet får fisk man ikke planla å få, potensielt arter man ikke har kvote på. De påpeker at siden det er en naturressurs, må man kunne justere for ukjente faktorer, og de mener altså at organiseringen av førstehåndsomsetninga ikke legger til rette for det i dag.

Ingen av de som hadde vært involvert i omgåelser, sa at grunnen for å gjøre det var for å tjene mest mulig. Det var likevel den klart dominerende årsaken når informantene skulle forklare andres juks: «Nei, det e jo penga. Ingenting anna. Rein skjær grådighet». De færreste kunne se noen annen grunn for at folk skulle omgå regelverket. Da jeg spurte hva de synes om påstander som tar for seg årsaker til omgåelser (for eksempel nummer 2, 3 og 13) ble det avfeid med at disse kun var eksempler på dårlige unnskyldninger. At påstand nummer 3, juks skyldes at

regelverket er for komplisert, har konsensus med lav verdi, underbygger denne observasjonen – at det er andre årsaker til problemet enn regelverkets kompleksitet.

De aller fleste av informantene var enige i påstanden at å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet. En informant mente at det er langt enklere å stjele fra «det store fellesskapet», enn det er å stjele fra venner og naboer. De fleste var frustrerte over at noen omgår regelverket, men ingen uttrykte at de føler seg som et offer, og stjålet fra.

En siste holdning som jeg har kommet over er holdninger rundt tiltro til forskere. Påstanden «det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier» hadde informantene spredte meninger om. Flere av informantene som havnet i faktor 1, tok et aktivt standpunkt i det de la ned påstanden og uttalte: «vi må stole på forskeran», og plasserte den på siden med påstander de var uenige i. Andre igjen synes ikke at beregning av kvoteråd er en transparent prosess, samt at grunnlaget kvoterådene bygger på er for tynt. De anerkjenner likevel at det er det sikreste bestandsestimater vi har. Til sist var det noen som var kritisk til at kvoteråd er i det hele tatt er rette, og synes at det tas for lite hensyn til lokalkunnskap. Disse mente også at det blant annet tas hensyn til at det er en del svart uttak og derfor settes kvoterådet lavere enn det behøver å være. Det er en slags rettfærdiggjøring av omgâelser med kvantum, og kan virke negativt på etterlevelse om det er en utbredt holdning.

5 Diskusjon

I diskusjonen besvares følgende tre forskningsspørsmål:

- 1) Hvilke holdninger har ulike interessenter til omgâelse av regelverket?
- 2) Hva mener interessentene er de mest alvorlige problemene med omgâelse av regelverket i førstehândsomsetninga?
- 3) Hvordan kan førstehândsomsetninga utvikles for å øke etterlevelse av regelverket?

Diskusjonskapitlet er delt inn i tre deler, hvor hver del er ment til å svare på hvert forskningsspørsmål. Forskningsspørsmålene er formulert slik at det første gir grunnlag for å svare på det neste, og at de sammen gir grunnlag for å svare på det tredje. Derfor vil også de enkelte delene gå inn i hverandre, og det er glidende overganger mellom delene.

5.1 Hvilke holdninger har ulike interessenter til omgåelse av regelverket?

Holdningene til omgåelse av regelverket er i stor grad felles, men utover det, delt i tre ulike perspektiver. Det ene perspektivet fokuserer på de store spørsmålene, og konsekvensen av at det jukses. De er opptatt av at juks ødelegger for norsk fisk som helhet, og at dette undergraver en bærekraftig forvaltning. Det andre perspektivet ser heller mot løsninger, og ønsker seg strengere regelverk og effektiv håndhevelse. Det siste perspektivet har lite tillit til systemet, og er misfornøyde med slik det er i dag, og mener problemer med omgåelse ikke lar seg løse..

Gjennom intervjuene blir jeg presentert for sammenlikninger med bilkjøring. Spesielt det å holde seg til regelverket, selv om man er uenig i det, synes mange kunne sammenliknes med bilkjøring. Om man er uenig i den nye innføringen av 30-sone, der det tidligere var 60-sone, kan man ikke bare kjøre på i 60 km/t og begrunne det med «jeg synes ikke det behøver å være 30-sone her». Regler er til for å følges, og derfor følger vi dem. Dette stemmer også med flere funn om at den viktigste årsaken til å følge reglene er moralsk oppfatning av at det ville være feil å gjøre noe annet (Gezelius, 2002; Hønneland, 1999; Svorken & Hermansen, 2014).

De overstående avsnittene viser at informantene hadde streke meninger om hva som var galt. Jeg synes derfor det er interessant at påstander som faktisk omhandler moral ikke fikk så høye verdier i undersøkelsen. Som nevnt i delkapittel 4.4, så er det enighet mellom informantene at aktører mangler moral og at man skal følge regler selv om man ikke er enige i dem. Jeg tolker det som at de er enige i påstandene, da de er så vidt på den positive siden, men at det ikke har noen stor betydning for informantene – det var ikke særlig engasjerende.. Kanskje har ikke informantene noen særlig mening om moraliteten til de som jukser, egentlig? Tankespinnene videre er at vi kan se dette i sammenheng med at alle informantene var uttalt enige i at det å jukse er galt. Det kan være at denne oppfatningen er institusjonalisert, og at informantene mener disse påstandene ikke er noe å bruke tid på, siden det er selvfølgelig at man skal følge regler, og at de som jukser mangler moral. Holdningen som kommer frem er likevel oppsummert til at det å jukse er galt, og er en holdning som tilsynelatende alle informantene i mine undersøkelser delte.

At det er stor enighet om at juks ikke skyldes at regelverket er komplisert, viser at det er enighet om at det er andre årsaker til juks. At det er enighet om dette er likevel ikke uten noen praktisk betydning – fordi det samtidig er omforent at det er en vanlig unnskyldning. Det kan også være at mange ser på denne som den «vanligste» dårlige unnskyldningen for omgåelser, da det er omforent at det ikke er årsaken til juks. Dette kan imøtekommes med at regelverket forenkles, eller utvikles til å bli enklere: Om regelverket er enkelt – vil det ikke kunne være en unnskyldning til omgåelse.

Det er, i motsetning til i Gezelius' artikler, ingen uttalt bekymring om å bli «bygdas snakkis» (egen oversettelse fra engelsk «talk of the town») om man omgår regelverket (Gezelius, 2002). De fleste vet om folk som jukser, i alle fall hvem det går rykter om at jukser. Det er likevel tydelig at disse snakker om dette, men uten at det virker som om det har hatt noen sosiale konsekvenser for de det gjelder. Mange forteller om kjenninger som har tjent veldig godt med å omgå regelverket, og at de har tenkt til å fortsette med det. På besøk på anlegg og i samtaler med næringsaktørene i de områdene vi var, virket det som at dette var noe de tok litt lett på. Det ble flirt bort: «du skulle jo tatt dæ en tur tel *område med fiskebruk* vess det e juks du e ute etter, he he» under kaffen etter intervjuet. «nei, nei, ho behov jo ikkje fære dit, der slepp dem ho no uansett ikkje tel førr å prate med dem, he he». De fleste av informantene som kjenner til noen de vet jukser, forteller om det uten noe mer enn en hoderisting og et skuldertrekk, og vil heller ikke oppgi enkelte fiskere eller kjøpere. Jeg mener dette viser at vi ikke har noe angiver-samfunn i norsk fiskerinæring. Dette kan videre bekreftes i litteraturen, hvor det nevnes som et aspekt for å undersøke nettopp holdninger til etterlevelse (Jagers *et al.*, 2012).

En interessant holdning som framkommer i mine undersøkelser er at stort sett alle er uenige i at juks kun skyldes fiskekjøper. De fleste av informantene mener med dette at det er like mye fiskeren som kjøperens skyld om de velger å omgå regelverket. Tidligere forskning viser at det kan oppfattes som et krav fra kjøper om å jukse, og at fiskeren er presset til det om man skal få levere denne og fremtidig fangst (Jentoft, 2007; Svorken & Hermansen, 2014). Jeg tolker det som at når fisker og kjøper har like mye skyld i omgåelse, vil det også si at fisker og kjøper har lik makt i forhandlingen om salg i første hånd. I intervjuene mine var det flere som mente at det var feil å tillegge kjøper den «slemme» rollen de tradisjonelt har fått. De la vekt på at det går godt i flåteleddet og at det ikke er så synd i fiskere som de mener mange skal ha det til. Man kan videre diskutere om dette er et syn som er utbredt i kystsamfunnene også, noe som ville

rokke med det bildet som tradisjonelt har vært gjeldende. Noen informanter mener at det er fiskeindustrien som er i krise, og at grunnleggende rammevilkår i førstehåndsomsetninga er urettferdige.

Det første perspektivet på omgåelser av regelverket er mest fokusert på konsekvensene av juks. At disse aktørene er godt opplyste og har lang fartstid i næringa, tolker jeg som at de forstår og har tro på forvaltningas mål. Det kan tenkes at flere av disse har fått være deltagende i forvaltningsprosesser, og mener at målene for forvaltninga er legitime (Jagers *et al.*, 2012). Det er likevel slik at samforvaltninga har kan ha påvirket de med forventninger til disse målene, som er vanskelig å oppfylle (Jagers *et al.*, 2012), og som kan være roten til at det er nettopp disse spørsmålene som engasjerer de som har det første perspektivet.

Et av de andre perspektivene var at om man varslet på andre, måtte man regne med å selv bli kontrollert. Noen trakk frem problemer med at Fiskeridirektoratet både er rådgivende og kontrollerende organ. De påsto at om man tok kontakt for å få svar på spørsmål til direktoratet om fartøy eller områdereguleringer, kom man selv til å bli kontrollert. Dette var veldig ulikt fra de andre faktorene, fordi de fleste informantene verken hadde sett eller hørt at slike ting hadde skjedd. Det var ikke noe som vekket stor oppmerksomhet hos de andre faktorene; da de fleste var likegyldig til påstand nummer 14, med begrunnelsen: «Det har jo ikke noe å si om man varsler eller ikke, man ser uansett ikke at det får noen konsekvenser». Dette indikerer at kontrollsystemet i førstehåndsomsetninga er lite tilgjengelig og uforutsigbart, det kan også tyde på at det ikke er rettferdiggjort (Lamb, 2014), og bekrefter funnene i NOU 2019:21 om at kontrollsystemet i førstehåndsomsetninga mangler legitimitet (NOU2019:21, 2019).

Andre mener at det er for enkelt å omgå regelverket, og at det må hardere straffer og strengere regelverk til. En annen holdning er at det er håpløst å skulle gjøre noe med omgåelser av regelverket, at det ikke nytter å prøve. Det er mange holdninger som jeg finner igjen på tvers av de ulike meningssammenhengene: Alle er enige i at å omgå regelverket er galt, og at det ikke er noen gode unnskyldninger for å gjøre det. De er enige i at omgåelser i førstehåndsomsetninga skyldes like mye begge parter, og at man ikke må omgå regelverket for å drive lønnsomt.

Videre i dette kapittelet tar jeg for meg forskningsspørsmål 2 og 3. Holdninger er likevel ikke utelukket fra disse, siden det også fungerer som bakgrunnen til hva som oppfattes som de største problemene, og må tas hensyn til å spørsmålet om utvikling av førstehåndsomsetninga.

5.2 Hva mener interessentene er de mest alvorlige problemene med omgåelse av regelverket i førstehåndsomsetninga?

I mine undersøkelser kommer det frem at kontrollen av regelverket i førstehåndsomsetninga oppfattes som et av de mest alvorlige problemene. Kritikken mot kontrollen var at kontrollørene har for dårlig kompetanse, og noen av informantene sier de har opplevd at kontrollørene ikke kjenner «eget» regelverk godt nok. Enkelte av informantene mener at det ofte er de mindre næringsaktørene som får gjennomgå i kontrollen. De mener det ikke er rett å ta små fartøy mens de som vanligvis omgår regelverk, og gjør de i stor skala ikke blir tatt. Disse funnene samsvarer med tidligere litteratur, hvor det er funnet at kontrollen er dårlig, tilsynelatende tilfeldig og ikke rettferdig (Gezelius, 2002; Hønneland, 1999; NOU2019:21, 2019). At kontrollen oppfattes slik hos samtlige, at den er urettferdig og uforutsigbar er tydelige tegn på at kontrollsystemet mangler legitimitet hos næringsaktørene (Lamb, 2014). I denne sammenhengen bør det nevnes at det engasjementet som jeg møtte i intervjuene om kontrollen, kan være preget av at NOU 2019:21 hadde høringsfrist 04.03.2020, og at flere av de jeg snakket med var i gang med å skrive høringsnotat til den.

Gjennom mine undersøkelser oppfatter jeg at det ikke bare er mangler på tiltro mellom næringsaktørene og forvaltninga, men også innad i bedrifter, og mellom næringsaktører. I intervjuene ble jeg introdusert for et begrep jeg ikke hadde møtt på i litteraturen tidligere, «skipperpenga». Det betyr at skipper på fartøyet får penger hos kjøper svart, for å endre på seddel, hvor dette går direkte til skipper, og ikke via lottsystemet. Dette vil innebære at de ansatte blir de medvirkende til omgåelse av regelverket uten at de vet det, og i tillegg utfører mer arbeid for samme lønna. Videre er det i mitt intervjumateriale indikasjoner på at det er lite tiltro til hverandre innad i fartøy, og på innad i bedriften på mottaksanlegg. Arbeidere peker på at overordnede tar penger «under bordet», mens overordnede avfeier at de kan ha kontroll over ansattes kunnskapsnivå eller handlinger. At aktører mistror hverandre innad og mellom bedrifter, kan være problematisk når det er nettopp tillit hele systemet med omsetning i første hånd bygger på.

Jeg har ikke bare snakket med ledere, men også noen som jobber som ansatte, og mine informanter mener at det kan være ukultur for omgåelser. Dette gjelder både i både fangstledd, omsetning og i videreforedling, og ved varsling virker det som at de overordnede bare ser en annen vei. Noen av informantene påpeker at enkelte aktører bare ser pris per kg, og ikke verdien av fisken og maten den kan bli. På den andre siden er det flere i mitt intervjumateriale som viser til hvordan de har tatt aktive grep mot å omgå regelverket, og at det er nulltoleranse for det i deres bedrift, eller på deres anlegg. Flere av informantene tar til orde for at det er nettopp holdninger som er det store problemet, og at om man skal se endringer i omfanget av omgåelser må det en holdningsendring til. Dette er i tråd med tidligere funn, der de finner at holdninger er viktige for etterlevelse (Jagers *et al.*, 2012).

Noen mener det er konsekvenser av omgåelser som er det viktigste problemet, og at omgåelser ødelegger for alle. Ifølge dem er den største konsekvensen med omgåelse i førstehåndsomsetninga er at det ødelegger omdømmet for norsk torsk. Det er en internasjonal utfordring som omfatter alle som fisker, videreforedler og eksporterer torsk, fordi det kan bety lavere verdi på produktet – og lavere etterspørsel. Det vil også kunne få ringvirkninger for lokalsamfunn som er avhengige av torsken, og samfunnet i sin helhet, når produktet får mindre verdi og aktørene tjener mindre for samme arbeid.

5.3 Hvordan kan førstehåndsomsetninga utvikles for å øke etterlevelse av regelverket?

Det kommer tydelig frem i mine undersøkelser at en felles holdning er at det å omgå regelverket er galt. Dette står i stil med funn fra andre undersøkelser, som finner at det er den moralske årsaken til å etterfølge regelverk som er den mest uttalte (Gezelius, 2004; Jagers *et al.*, 2012; Svorken & Hermansen, 2014). Det er videre kontrollsystemet som oppfattes som det store problemet, samtidig som flere er bekymret for næringas omdømme og er frustrert over at noen tjener grovt på å være uærlig. Flere trekker frem nettopp «feile» holdninger som problemet med omgåelse. Videre i dette delkapittelet settes dette sammen til å si noe om hvordan førstehåndsomsetninga kan utvikles for å øke etterlevelse av regelverket.

Et av perspektivene som kom frem når det gjaldt holdninger til omgåelse av regelverket var at juks ødelegger for alle, og at det aller største problemet for de som mener det, er at juks

ødelegger norsk fiskerinærings omdømme. For å peke på hvordan dette kan imøtekommes i utvikling av førstehåndsomsetninga vil jeg her minne om Havressurslovas §2, at «ressursane ligg til fellesskapet i Noreg». Et par av informantene bekymret seg for næringas omdømme og forholdet til fellesskapet; når det er fellesskapet som eier ressursen, er det ikke urimelig at det skal stilles krav til de som anvender den. Det kan gjøres med å gjøre transaksjoner transparente, og kanskje innføre flere auksjonsordninger med åpne priser (NOU2019:21, 2019). Slik kan «fellesskapet» få bedre oversikt over omsetning av torsk, forhåpentligvis kan det bidra til å gjøre torsken mer attraktiv i markedet – og gi økonomiske gevinster til næringa og samfunnet.

Flere av informantene har sammenliknet det å jukse i førstehåndsomsetninga med bilkjøring, som nevnt over. For eksempel så kjører man ikke over fartsgrensa om man vet at politiet står i laserkontroll rundt svingen. Det er en holdning som også er tatt opp i litteraturen, hvor risiko for å bli tatt, samt størrelsen på eventuell straff – sammen fungerer avskrekkende mot omgåelser (Hønneland, 1999). I mine intervjuer virker det likevel ikke som at man ser på det som årsak til etterfølgelse av regelverket i førstehåndsomsetninga; jeg tolker det mer som et eksempel på at det generelle inntrykket er at det i førstehåndsomsetninga er enkelt å omgå regelverket uten å bli tatt. Styrking og effektivisering av kontrollsystemet kan påvirke etterfølgelse, fordi aktørene anser det som større risiko for å bli tatt (Jagers *et al.*, 2012). En styrket kontroll trenger ikke være omfattende, men bør ha et uttalt mål og synlige tiltak. Det kan være enten manuelt eller digitalt, og kan påvirke til at regelverket oppfattes som noe å etterleve for næringsaktørene. Hvis næringsaktørene i tillegg oppfatter kontrollen som legitim, kan det hjelpe til å implementere det i aktørenes moral og de institusjoner de følger (Gezelius, 2002).

En holdning som kom frem i resultatene, var at det var stor enighet om at fisker og kjøper er like ansvarlige for omgåelser av regelverket i førstehåndsomsetninga. At kjøper har makt over fisker, og at fisker er underdanig kjøper, var en gang årsaken til opprettelsen av loven som regulerer fisket i første hånd, fiskesalgslagsloven. Dette maktforholdet er grunnlaget for førstehåndsomsetninga, og kan rokke med førstehåndsomsetningas legitimitet om maktforholdet skulle vise seg endret til det motsatte. For forvaltningen vil det si at når hensynene om økonomisk og sosial bærekraft skal balanseres, må de stille seg spørsmålet for hvem det er lønnsomt, og utrede hvordan det vil påvirke samfunnet. En av informantene mente påstanden om at alle landinger bør kontrolleres manuelt av en nøytral tredjepart, er den absolutte løsning på problemet med omgåelser. Det er diskutert i NOU 2019:21 og funnet at

det ikke vil la seg gjøre med norsk landings- og mottaksstruktur. De færreste var enige i denne påstanden slik den sto, men flere av informantene mente det kunne være en hensiktsmessig løsning å innføre en påbudt nøytral markedsplass i førstehåndsomsetninga, på grunn av en jevnere maktsituasjon mellom fisker og kjøper.

Informantene i det andre perspektivet har troen på at man kan få bukt med omgåelse av regelverket om man innfører strengere krav, og en mer omfattende håndheving av regelverket. Forslag som økt sporing og overvåkning, samt automatiske systemer for vekt og antall fisk vil ifølge dem være hensiktsmessige tiltak som kan påvirke til mer etterlevelse. Det bør nevnes at det tidligere er bevist at det ikke nødvendigvis er slik at om regler innføres og håndheves strengere, så betyr det at disse reglene ikke vil omgås (Hønneland, 1999). Det vil ha en avskrekkende effekt, men det er ikke den eneste effekten som kan nyttes for å øke etterlevelse (Hønneland, 1999). Noen av informantene nevnte at det gikk an å lage systemer for hardere straff ved at man hadde et prikkssystem, hvor man fikk mer prikker for grovere omgåelser, og ved et visst antall prikker ble man fratatt kvote for året eller kjøpergodkjennelsen (etter prikkssystemet for førerkortbeslag). Tidligere litteratur viser at frykt for straff ikke er en viktig årsak til etterfølgelse av regelverket (Ekerhovd *et al.*, 2015; Gezelius, 2002; Svorken & Hermansen, 2014), og strengere håndhevelse kan kanskje ha noe overvurdert effekt hos de som ser denne løsningen som hensiktsmessig i mitt intervjumateriale.

Noen mener det er håpløst å få bukt med juks, og at tiltak ikke nytter. Jeg tror førstehåndsomsetninga kan utvikles ved å ta tak i slike holdninger; om man ikke har tillit til systemet eller tro på løsninger, er det kun indre motivasjoner som moral og samfunnets normer som holder dem fra å omgå regelverket. Hvis oppfatningen er at det ikke har noe å si om de etterfølger eller ikke, kan strengere regelverk og effektiv kontroll virke mot sin hensikt, og påvirke til mer omgåelse (Jagers *et al.*, 2012). Om noen ikke har tro på at tiltak nytter, eller ønske om å oppnå forvaltningsmål, vil de heller ikke ønske å etterleve det. Forvaltningstiltak som kan være nyttige er å inkludere aktørene mer i forvaltninga. Større involvering av aktørene kan gi økt etterlevelse om man har tro på målene med regelverket, og forstår tiltakene gjort for å møte de (Jentoft, 2000). Forvaltninga kan bygge tillit ved at aktørene får ta mer plass i prosessene rundt utvikling av forvaltningsmål og -tiltak.

Mine undersøkelser viser at informantene mener at man fint kan drive lønnsomt uten juks. Samtidig mener de fleste av informantene at den eneste årsaken til å omgå regelverket er å tjene mer enn man ville gjort med å etterfølge regelverket. Det betyr at den økonomiske gevinsten av å omgå regelverket kan være ganske stor, men som vist i resultatene er også informantene enige om at det ikke er nødvendig for å klare seg. Det finnes flere økonomiske virkemidler forvaltningen kan ta i bruk for at de som omgår skal tjene mindre på det. For eksempel kan nivået på økonomiske sanksjoner økes, slik at man blir påført en enda større ulempe om man blir tatt (Hønneland, 1999). Det kan høres ut som en god løsning, siden det bare går ut over de som omgår regelverket, men vil ikke minske mulighetsrommet for omgåelser (NOU2019:21, 2019). Det er også mulig å utvikle regelverket slik at man får belønning for å bruke systemer som øker etterlevelse, gitt at disse ikke er mulig å tukle med – og slik økonomisk inducere etterlevelse.

Det er videre viktig å bygge på og ikke mot aktørenes moral. Tidligere undersøkelser har slått fast at samsvar mellom regler og aktørenes moral er en viktig grunn til etterlevelse. I mine undersøkelser er det framtreddende at juks oppfattes som galt. Å innføre regler som vil være i tråd med aktørenes moralske oppfatning og sosiale normer, og forstå og bygge opp under institusjoner, vil være svært viktig for å sørge for etterlevelse av regelverket i førstehåndsomsetninga, uavhengig av hvem og hva nye tiltak rettes mot. Det beste alternativet er nok å ikke bare føre på nye krav og utøve strengere håndhevelser, men å endre førstehåndsomsetninga med et kollaborativt og omforent regelverk som passer flere grupper og omsetningsformer, for å gjøre at regelverket oppleves mer legitimt – og sørge for etterlevelse.

6 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg gått gjennom hvordan holdninger til omgåelse av regelverket kan ligge til grunn for etterlevelse, og hvordan det er viktig at systemet oppleves legitimt for å sørge for etterlevelse. Det er mange forskjellige holdninger til omgåelse og etterlevelse av regelverket i førstehåndsomsetninga. Mine undersøkelser har sett på ulike holdninger til omgåelse, med det fellestrekket at alle ser på omgåelse som moralsk galt, og at det ikke er noen unnskyldning for å jukse.

Den felles oppfatningen er at regelverket omgås i utstrakt grad, og at det er mange sammensatte holdninger og problemforståelser. Derfor er det helt klart at førstehåndsomsetninga bør utvikles for å sørge for økt etterlevelse av regelverket. Det er derimot ikke en enkel og entydig løsning på hvordan dette skal gjøres. Den mest alvorlige problemforståelsen jeg har funnet er at kontrollsystemet oppfattes å være dårlig, og at den tradisjonelle maktsituasjonen mellom fisker og kjøper er i endring. Et omsetningssystem med transparente priser og en nøytral markedsplass vil kunne løse noen av disse problemene, men bør utredes for å undersøke hvordan det vil påvirke lønnsomhet og kystsamfunn. Jeg tenker at spesielt holdninger som ikke var omforent mellom informantene, kunne vært interessant å undersøke videre, slik som holdninger til forskningen og regulering av kvoter. I tillegg kunne det vært interessant å utføre slike undersøkelser i annen geografisk utbredelse enn dette, for å avdekke om det er andre problemer som legges vekt på andre steder.

Problemstillingen spør om hvordan omgåelse av regelverket kan reguleres. Jeg har undersøkt holdninger til omgåelse av regelverket, men det gir ikke et komplett svar på hvordan det videre skal reguleres. Et interessant tema for videre forskning ville være å undersøke utbredelse av ulike former for omgåelse, for å kombinere med de holdninger som er funnet her, eller gjennom andre utdypende undersøkelser. Det ville gi drøftingen om aktuelle reguleringer av omgåelse av regelverket en mer realistisk tilnærming.

Løsningen på de problemene med omgåelse som kommer frem i mine undersøkelser er strengere reguleringer, et utbedret kontrollverk og ikke minst gode, felles mål for forvaltningen. Slik vil man imøtekomme problemforståelsen med at regelverket oppleves urettferdig håndhevet, og gjøre at systemet for førstehåndsomsetning oppfattes mer legitimt. Felles mål for forvaltningen løser problemet med at det kan være holdninger som er kilde til omgåelse. Kanskje er det mulig å bli enige om kompromissløsninger for å etablere et mer balansert førstehåndsmarked, og dermed øke både sysselsetting og bosetting i kystkommuner?

Referanseliste

- Asche, F., Guttormsen, A., Nøstbakken, L., Roll, K., & Øglend, A. (2014). *Organisering av verdikjeder i norsk sjømatnæring*. Hentet fra: Stavanger/Bergen/Ås <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Organisering-av-verdikjeder-i-norsk-sjomatnaring/id2008990/>
- Brown, S. R. (1980). *Political subjectivity: Applications of Q methodology in political science*: Yale University Press.
- Brown, S. R. (1993). A primer on Q methodology. *Operant subjectivity*, 16(3/4), 91-138.
- Charles, A. T. (2001). Sustainable fishery systems.
- Deltakerloven, LOV-1999-03-26-15, Lov om retten til å delta i fiske og fangst Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet (1999).
- Dreyer, B. (2015). Juks og fanteri i fiskeri. *Økonomisk fiskeriforskning*, 1.
- Ekerhovd, N. A., Nøstbakken, L., & Skjeret, F. (2015). *Ulovleg omsetnad i fiskeri- og havbruksnæringa*. Hentet fra: Bergen: <https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Dokumenter/Rapporter/Ulovleg-omsetnad-i-fiskeri-og-havbruksnaeringa>
- Finstad, B.-P., Henriksen, E., & Holm, P. (2012). Fra krise til krise—forventninger og svik i norsk fiskerinæring. *Økonomisk fiskeriforskning*, 22(1), 33-54.
- Fiskeridirektoratet. (2020, 31.03.20). Salgslagenes sider. Hentet fra: <https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Salgslagenes-sider>
- Fiskesalgslagslova, LOV-2013-06-21-75, Lov om førstehåndsomsetning av viltevannde marine ressursar. Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet (2013).
- FOR-2019-12-18-1992, FOR-2019-12-18-1992, Forskrift om regulering av fisket etter torsk, hyse og sei nord for 62 grader N i 2020. Nærings- og fiskeridepartementet (2019).
- Gezelius, S. S. (2002). Do norms count? State regulation and compliance in a Norwegian fishing community. *Acta Sociologica*, 45(4), 305-314.
- Gezelius, S. S. (2004). Food, money, and morals: compliance among natural resource harvesters. *Human Ecology*, 32(5), 615-634.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *science*, 162(3859), 1243-1248.
- Havressurslova, LOV-2008-06-06-37, Lov om forvaltning av viltevannde marine ressursar. Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet (2008).
- Hersoug, B., Finstad, B.-P., & Christensen, P. (2015). The system of Norwegian fish sales unions—An anachronism or a successful adaptation to modern fisheries? *Acta Borealia*, 32(2), 190-204.
- Holm, P. (1995). The Dynamics of Institutionalization: Transformation Processes in Norwegian Fisheries. *Administrative Science Quarterly*, 40(3), 398-422. doi:10.2307/2393791
- Holm, P., Finstad, B.-P., & Christensen, P. (2014). *Aldri mer 18. april!* (Vol. 2014). Bergen: Fagbokforlaget.
- Holm, P., & Henriksen, E. (2016). Om legitimitetsspørsmål i ressurs- og kvotepolitikken. En utredning for Nærings- og fiskeridepartementet. *Nofima rapportserie*.
- Holm, P., Raakjær, J., Jacobsen, R. B., & Henriksen, E. (2015). Contesting the social contracts underpinning fisheries—Lessons from Norway, Iceland and Greenland. *Marine Policy*, 55, 64-72.
- Hønneland, G. (1999). A model of compliance in fisheries: theoretical foundations and practical application. *Ocean & Coastal Management*, 42(8), 699-716.
- Jagers, S. C., Berlin, D., & Jentoft, S. (2012). Why comply? Attitudes towards harvest regulations among Swedish fishers. *Marine Policy*, 36(5), 969-976.

- Jentoft, S. (2000). Legitimacy and disappointment in fisheries management. *Marine Policy*, 24(2), 141-148.
- Jentoft, S. (2007). In the power of power: the understated aspect of fisheries and coastal management. *Human Organization*, 426-437.
- Jentoft, S., & Finstad, B.-P. (2018). Building fisheries institutions through collective action in Norway. *Maritime Studies*, 17(1), 13-25. doi:10.1007/s40152-018-0088-6
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (Vol. 4): Abstrakt Oslo.
- Lamb, R. D. (2014). *Rethinking legitimacy and Illegitimacy: a new approach to assessing support and opposition across disciplines*: Rowman & Littlefield.
- Landingsforskriften, FOR-2014-05-06-607, Forskrift om landings- og sluttseddel. Oslo: (2014).
- NOU2019:21. (2019). *Fremtidens ressurskontroll*. Hentet fra: Oslo:
- NSD. (2019). Vanlige spørsmål. Hentet fra: <https://nsd.no/personvernombud/hjelp/index.html>
- Om Norges Råfisklag. (u.å.). Hentet fra: https://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/NR/Omoss/Om_Norges_Rafisklag
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*: Cambridge university press.
- Schmolck, P. (2002). PQMethod manual. Nedlastet fra: <http://schmolck.org/qmethod/pqmanual.htm>
- Scott, W. R. (2008). Institutions and Organizations: Ideas and Interests.
- Størksen, I. (2012). Hva er Q-metodologi, og hvordan kan den brukes i psykologien. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 49(6), 566-570.
- Svorken, M., & Hermansen, Ø. (2014). *Urapportert fiske i torskefiskeriene - resultater fra spørreundersøkelse om juks*. Hentet fra: Tromsø: <https://nofima.no/pub/1134238/>
- Van Exel, J., & De Graaf, G. (2005). Q methodology: A sneak preview. *Retrieved January, 24, 2009*.
- Watts, S., & Stenner, P. (2005). Doing Q methodology: theory, method and interpretation. *Qualitative research in psychology*, 2(1), 67-91.

Vedlegg 1

Output fra Q-analyse

↑
 PQMethod2.35 Masteroppgave q del 1
 PAGE 1
 Path and Project Name: C:\PQMethod\projects\Master_d
 27 20

Apr

Correlation Matrix Between Sorts

SORTS	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1 FI1	100	41	38	12	32	29	22	32	40	29	40	40	54	8	13	9	32
2 FOR1	41	100	61	53	36	27	32	24	34	40	45	62	38	47	34	46	47
3 KJ01	38	61	100	74	73	63	23	41	43	75	77	64	56	69	67	56	38
4 KJ02	12	53	74	100	67	47	35	43	40	56	66	58	45	59	55	72	42
5 KJ03	32	36	73	67	100	73	-3	56	40	80	79	41	55	80	71	54	60
6 KJ04	29	27	63	47	73	100	11	43	53	72	51	48	42	60	83	59	41
7 FI2	22	32	23	35	-3	11	100	8	30	-10	15	47	14	10	19	33	38
8 FI3	32	24	41	43	56	43	8	100	70	55	59	61	63	41	40	54	21
9 FI4	40	34	43	40	40	53	30	70	100	38	41	66	48	33	29	51	10
10 FOR2	29	40	75	56	80	72	-10	55	38	100	76	56	60	69	77	47	35
11 ORG1	40	45	77	66	79	51	15	59	41	76	100	42	50	72	57	47	48
12 ORG2	40	62	64	58	41	48	47	61	66	56	42	100	77	39	47	55	22
13 FOR3	54	38	56	45	55	42	14	63	48	60	50	77	100	29	34	30	16
14 UT1	8	47	69	59	80	60	10	41	33	69	72	39	29	100	75	54	60
15 UT2	13	34	67	55	71	83	19	40	29	77	57	47	34	75	100	52	48
16 FI5	9	46	56	72	54	59	33	54	51	47	47	55	30	54	52	100	49
17 FI6	32	47	38	42	60	41	38	21	10	35	48	22	16	60	48	49	100

↑
 PQMethod2.35 Masteroppgave q del 1
 PAGE 2
 Path and Project Name: C:\PQMethod\projects\Master_d
 27 20

Apr

Unrotated Factor Matrix

SORTS	Factors							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1 FI1	0.4368	0.4793	-0.1210	0.6279	0.2973	0.0281	0.0683	0.1263
2 FOR1	0.6211	0.2334	0.3754	0.2787	-0.3326	0.0081	0.4340	-0.0637
3 KJ01	0.8666	-0.0537	0.0314	0.1153	-0.2792	0.1449	-0.0232	0.2366
4 KJ02	0.7823	-0.0392	0.2498	-0.1911	-0.3282	-0.1410	-0.1660	0.0698
5 KJ03	0.8613	-0.3362	-0.1649	0.1192	0.0838	-0.1417	-0.0699	-0.0349
6 KJ04	0.7725	-0.2117	-0.1352	-0.1516	0.3387	0.3661	0.1170	0.0448
7 FI2	0.2914	0.4607	0.6958	-0.1082	0.1786	0.1432	-0.3490	0.1121
8 FI3	0.6803	0.2669	-0.3776	-0.2503	0.1533	-0.3702	-0.0480	-0.1332
9 FI4	0.6216	0.4771	-0.1831	-0.3267	0.2426	-0.0888	0.2209	0.2755
10 FOR2	0.8359	-0.2507	-0.3303	0.0746	-0.1146	0.1399	-0.0034	-0.0545
11 ORG1	0.8231	-0.1495	-0.0864	0.2066	-0.0790	-0.2796	-0.1888	0.2721
12 ORG2	0.7527	0.5164	0.0105	-0.1427	-0.1735	0.2142	-0.0008	-0.1833
13 FOR3	0.6728	0.4187	-0.3715	0.1623	-0.1408	0.0709	-0.2297	-0.2878
14 UT1	0.7847	-0.4355	0.1112	0.0004	-0.0230	-0.0874	0.0687	0.0414
15 UT2	0.7777	-0.3798	0.0284	-0.1103	0.1314	0.3743	-0.0664	-0.0468
16 FI5	0.7261	-0.0021	0.2756	-0.4222	0.0465	-0.1771	0.1778	-0.1179
17 FI6	0.5726	-0.2367	0.5086	0.3133	0.3540	-0.2055	-0.0010	-0.2625
Eigenvalues	8.6835	1.8747	1.5272	1.1235	0.8352	0.7313	0.5418	0.4704
% expl.Var.	51	11	9	7	5	4	3	3

Cumulative Communalities Matrix
 Factors 1 Thru

	1	2	3	4	5	6	7	8
SORTS								
1 FI1	0.1908	0.4206	0.4352	0.8294	0.9178	0.9186	0.9233	0.9392
2 FOR1	0.3858	0.4403	0.5812	0.6588	0.7695	0.7695	0.9579	0.9620
3 KJO1	0.7510	0.7538	0.7548	0.7681	0.8461	0.8671	0.8676	0.9236
4 KJO2	0.6120	0.6135	0.6760	0.7125	0.8202	0.8401	0.8676	0.8725
5 KJO3	0.7419	0.8549	0.8821	0.8963	0.9033	0.9234	0.9283	0.9295
6 KJO4	0.5968	0.6416	0.6599	0.6829	0.7976	0.9316	0.9453	0.9473
7 FI2	0.0849	0.2972	0.7813	0.7930	0.8249	0.8454	0.9673	0.9798
8 FI3	0.4628	0.5340	0.6766	0.7392	0.7627	0.8998	0.9021	0.9198
9 FI4	0.3864	0.6140	0.6475	0.7543	0.8131	0.8210	0.8698	0.9457
10 FOR2	0.6987	0.7615	0.8706	0.8762	0.8893	0.9089	0.9089	0.9119
11 ORG1	0.6775	0.6999	0.7074	0.7500	0.7563	0.8345	0.8701	0.9441
12 ORG2	0.5665	0.8332	0.8333	0.8537	0.8838	0.9296	0.9296	0.9633
13 FOR3	0.4526	0.6279	0.7659	0.7923	0.8121	0.8171	0.8699	0.9527
14 UT1	0.6157	0.8054	0.8178	0.8178	0.8183	0.8260	0.8307	0.8324
15 UT2	0.6048	0.7491	0.7499	0.7620	0.7793	0.9194	0.9238	0.9260
16 FI5	0.5273	0.5273	0.6032	0.7815	0.7836	0.8150	0.8466	0.8605
17 FI6	0.3279	0.3839	0.6426	0.7408	0.8661	0.9083	0.9083	0.9773
cum% expl.Var.	51	62	71	78	83	87	90	93

Factor Matrix with an X Indicating a Defining Sort

	Loadings			
QSORT	1	2	3	4
1 FI1	0.0738	0.2192	0.1357	0.8704X
2 FOR1	0.3431	0.1344	0.5768X	0.4363
3 KJO1	0.7133X	0.3153	0.2600	0.3038
4 KJO2	0.6190X	0.3465	0.4573	-0.0126
5 KJO3	0.8903X	0.2308	-0.0113	0.2243
6 KJO4	0.7295X	0.3846	0.0508	0.0140
7 FI2	-0.0815	0.1677	0.8691X	0.0544
8 FI3	0.3591	0.7681X	-0.0249	0.1404
9 FI4	0.1740	0.8177X	0.2069	0.1116
10 FOR2	0.8185X	0.3601	-0.1342	0.2421
11 ORG1	0.7464X	0.2424	0.1031	0.3514
12 ORG2	0.2562	0.7286X	0.4177	0.2875
13 FOR3	0.2783	0.6399X	-0.0021	0.5526
14 UT1	0.8809X	0.0805	0.1874	0.0147
15 UT2	0.8370X	0.2003	0.1387	-0.0453
16 FI5	0.5403	0.4472	0.4934	-0.2149
17 FI6	0.5980	-0.2336	0.5210	0.2393
% expl.Var.	35	19	13	11

Free Distribution Data Results

QSORT	MEAN	ST.DEV.
1 FI1	0.000	2.041
2 FOR1	0.000	2.041
3 KJO1	0.000	2.041
4 KJO2	0.000	2.041
5 KJO3	0.000	2.041
6 KJO4	0.000	2.041
7 FI2	0.000	2.041
8 FI3	0.000	2.041
9 FI4	0.000	2.041
10 FOR2	0.000	2.041
11 ORG1	0.000	2.041
12 ORG2	0.000	2.041
13 FOR3	0.000	2.041
14 UT1	0.000	2.041
15 UT2	0.000	2.041
16 FI5	0.000	2.041
17 FI6	0.000	2.041

Factor Scores with Corresponding Ranks

No.	Statement	No.	Factors							
			1	2	3	4				
1	Det er store mengder svart fisk i omløp.	1	-0.28	16	0.25	11	0.77	7	1.47	3
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	2	-1.99	25	-1.66	24	-0.77	20	-0.49	19
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.25	23	-1.49	22	-0.55	18	-0.49	19
4	Å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke j	4	-0.92	20	0.19	12	0.78	6	-0.98	22
5	Aktører som omgår regelverket mangler moral.	5	0.42	8	0.51	10	0.11	13	-0.49	19
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	6	1.53	2	2.10	1	-0.67	19	-0.49	19
7	Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn d	7	-0.55	19	-0.38	16	-0.12	15	-0.98	22
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	8	-1.58	24	-1.58	23	-1.32	22	-1.47	24
9	Å omgå regelverket i fiskestehandsomsetninga er krim	9	1.26	4	0.80	7	0.66	8	-0.00	15
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-1.03	21	0.66	8	-0.11	14	1.47	3
11	Kontrollen av fiskestehandsomsetninga er elendig.	11	0.99	6	-0.24	14	0.89	5	-0.00	15
12	Alle landinger blir kontrollert manuelt av en nøytra	12	0.38	9	-0.61	19	-0.22	16	-0.98	22
13	Årlige aktører kan fort bli lovbrøyttere uten å være	13	-0.15	14	-0.43	17	-0.78	21	0.98	6
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks før konsekvens	14	-0.44	18	-0.62	20	1.78	1	0.49	10
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på silu	15	-0.20	15	-0.01	13	1.77	2	0.98	6
16	Det er enkelt å forstærke regelverket.	16	0.08	12	-0.66	21	-0.55	18	-1.47	24
17	Juks i nåringa delegerer omdømmet til norsk fisk.	17	1.63	1	-0.35	15	-1.33	23	0.49	10
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhø	18	-0.02	13	1.04	4	-1.55	24	1.96	1
19	De som omgår regelverket delegerer for de seriøse a	19	1.23	5	0.85	6	0.44	10	0.49	10
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	20	-1.24	22	-1.68	25	-2.10	25	-1.96	25
21	Fiskekjøper som betaler høyest pris får ofte mer f	21	-0.28	17	0.52	9	0.55	9	-0.00	15
22	Man må følge regelene, selv om man ikke er enig i re	22	0.68	7	0.94	5	0.22	11	0.98	6
23	De som jukser blir straffes hardere.	23	0.31	10	1.23	2	0.89	5	-0.00	15
24	Det blir innført krav om GPS-sporing av alle fartøy	24	0.09	11	1.18	3	1.12	3	-0.00	15
25	Omgåelse av regelverket undergraver en bærekraftig f	25	1.35	3	-0.53	18	0.11	13	0.49	10

Correlations Between Factor Scores

	1	2	3	4
1	1.0000	0.5840	0.1946	0.2731
2	0.5840	1.0000	0.3660	0.4656
3	0.1946	0.3660	1.0000	0.2901
4	0.2731	0.4656	0.2901	1.0000

Factor Scores -- For Factor 1

No.	Statement	No.	Z-SCORES
17	Juks i nåringa Å,delegger omdÅ,mmet til norsk fisk.	17	1.629
6	Å_ jukse er det samme som Å stjele fra fellesskapet.	6	1.526
25	OmgÅelse av regelverket undergraver en bÅ,rekraftig forvalt	25	1.349
9	Å_ omgÅ regelverket i fÅ,rstehÅndsomsetninga er kriminalit	9	1.260
19	De som omgÅer regelverket Å,delegger for de seriÅ,se aktÅ,re	19	1.231
11	Kontrollen av fÅ,rstehÅndsomsetninga er elendig.	11	0.995
22	Man mÅ fÅ,lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.679
5	AktÅ,rer som omgÅer regelverket mangler moral.	5	0.422
12	Alle landinger bÅ,r kontrolleres manuelt av en nÅ,ytral tred	12	0.383
23	De som jukser bÅ,r straffes hardere.	23	0.305
24	Det bÅ,r innfÅ,res krav om GPS-sporing av alle fartÅ,y som f	24	0.089
16	Det er enkelt Å forstÅ regelverket.	16	0.075
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	-0.016
13	Årlige aktÅ,rer kan fort bli lovbrøtere uten Å vÅ,re klar	13	-0.152
15	Det er vanlig Å skrive torsk som en annen art pÅ sluttse	15	-0.202
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ,p.	1	-0.280
21	FiskekjÅ,ere som betaler hÅ,yest pris fÅr ofte mer fisk en	21	-0.283
14	Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅr konsekvenser for	14	-0.442
7	Det er vanlig Å skrive mindre fisk pÅ seddelen enn det fak	7	-0.547
4	Å_ ta unna litt fisk for Å selge til naboen er ikke juks.	4	-0.918
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-1.029
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ,er.	20	-1.242
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.253
8	Det er umulig Å drive lÅ,nsomt uten juks.	8	-1.584
2	Det er greit Å jukse for Å berge livsgrunnlaget.	2	-1.994

Factor Scores -- For Factor 2

No.	Statement	No.	Z-SCORES
6	Å_ jukse er det samme som Å stjele fra fellesskapet.	6	2.102
23	De som jukser bÅ,r straffes hardere.	23	1.227
24	Det bÅ,r innfÅ,res krav om GPS-sporing av alle fartÅ,y som f	24	1.180
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	1.037
22	Man mÅ fÅ,lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.938
19	De som omgÅer regelverket Å,delegger for de seriÅ,se aktÅ,re	19	0.846
9	Å_ omgÅ regelverket i fÅ,rstehÅndsomsetninga er kriminalit	9	0.799
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	0.660
21	FiskekjÅ,ere som betaler hÅ,yest pris fÅr ofte mer fisk en	21	0.521
5	AktÅ,rer som omgÅer regelverket mangler moral.	5	0.507
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ,p.	1	0.250
4	Å_ ta unna litt fisk for Å selge til naboen er ikke juks.	4	0.188
15	Det er vanlig Å skrive torsk som en annen art pÅ sluttse	15	-0.012
11	Kontrollen av fÅ,rstehÅndsomsetninga er elendig.	11	-0.241
17	Juks i nåringa Å,delegger omdÅ,mmet til norsk fisk.	17	-0.353
7	Det er vanlig Å skrive mindre fisk pÅ seddelen enn det fak	7	-0.381
13	Årlige aktÅ,rer kan fort bli lovbrøtere uten Å vÅ,re klar	13	-0.431
25	OmgÅelse av regelverket undergraver en bÅ,rekraftig forvalt	25	-0.530
12	Alle landinger bÅ,r kontrolleres manuelt av en nÅ,ytral tred	12	-0.608
14	Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅr konsekvenser for	14	-0.622
16	Det er enkelt Å forstÅ regelverket.	16	-0.658
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.494
8	Det er umulig Å drive lÅ,nsomt uten juks.	8	-1.581
2	Det er greit Å jukse for Å berge livsgrunnlaget.	2	-1.661
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ,er.	20	-1.683

Factor Scores -- For Factor 3

No.	Statement	No.	Z-SCORES
14	Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅr konsekvenser for	14	1.778
15	Det er vanlig Å_ skrive torsk som en annen art pÅ_ sluttseidd	15	1.766
24	Det bÅ_r innfÅ_res krav om GPS-sporing av alle fartÅ_y som f	24	1.117
11	Kontrollen av fÅ_rstehÅ_ ndsomsetninga er elendig.	11	0.889
23	De som jukser bÅ_r straffes hardere.	23	0.889
4	Å_ ta unna litt fisk for Å_ selge til naboen er ikke juks.	4	0.781
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ_p.	1	0.769
9	Å_ omgÅ_ regelverket i fÅ_rstehÅ_ ndsomsetninga er kriminalit	9	0.661
21	FiskekjÅ_pere som betaler hÅ_yest pris fÅ_r ofte mer fisk en	21	0.553
19	De som omgÅ_r regelverket Å_delegger for de seriÅ_se aktÅ_re	19	0.444
22	Man mÅ_ fÅ_lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.216
5	AktÅ_rer som omgÅ_r regelverket mangler moral.	5	0.108
25	OmgÅ_else av regelverket undergraver en bÅ_rekraftig forvalt	25	0.108
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-0.108
7	Det er vanlig Å_ skrive mindre fisk pÅ_ seddelen enn det fak	7	-0.120
12	Alle landinger bÅ_r kontrolleres manuelt av en nÅ_ytral tred	12	-0.216
16	Det er enkelt Å_ forstÅ_ regelverket.	16	-0.553
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-0.553
6	Å_ jukse er det samme som Å_ stjele fra fellesskapet.	6	-0.672
2	Det er greit Å_ jukse for Å_ berge livsgrunnlaget.	2	-0.769
13	Å_rlige aktÅ_rer kan fort bli lovbytere uten Å_ vÅ_re klar	13	-0.781
8	Det er umulig Å_ drive lÅ_nnsomt uten juks.	8	-1.322
17	Juks i nÅ_ringa Å_delegger omdÅ_mmet til norsk fisk.	17	-1.333
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	-1.550
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ_per.	20	-2.102

Factor Scores -- For Factor 4

No.	Statement	No.	Z-SCORES
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	1.960
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	1.470
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ_p.	1	1.470
13	Å_rlige aktÅ_rer kan fort bli lovbytere uten Å_ vÅ_re klar	13	0.980
15	Det er vanlig Å_ skrive torsk som en annen art pÅ_ sluttseidd	15	0.980
22	Man mÅ_ fÅ_lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.980
14	Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅ_r konsekvenser for	14	0.490
17	Juks i nÅ_ringa Å_delegger omdÅ_mmet til norsk fisk.	17	0.490
19	De som omgÅ_r regelverket Å_delegger for de seriÅ_se aktÅ_re	19	0.490
25	OmgÅ_else av regelverket undergraver en bÅ_rekraftig forvalt	25	0.490
11	Kontrollen av fÅ_rstehÅ_ ndsomsetninga er elendig.	11	-0.000
9	Å_ omgÅ_ regelverket i fÅ_rstehÅ_ ndsomsetninga er kriminalit	9	-0.000
21	FiskekjÅ_pere som betaler hÅ_yest pris fÅ_r ofte mer fisk en	21	-0.000
23	De som jukser bÅ_r straffes hardere.	23	-0.000
24	Det bÅ_r innfÅ_res krav om GPS-sporing av alle fartÅ_y som f	24	-0.000
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-0.490
6	Å_ jukse er det samme som Å_ stjele fra fellesskapet.	6	-0.490
5	AktÅ_rer som omgÅ_r regelverket mangler moral.	5	-0.490
2	Det er greit Å_ jukse for Å_ berge livsgrunnlaget.	2	-0.490
4	Å_ ta unna litt fisk for Å_ selge til naboen er ikke juks.	4	-0.980
7	Det er vanlig Å_ skrive mindre fisk pÅ_ seddelen enn det fak	7	-0.980
12	Alle landinger bÅ_r kontrolleres manuelt av en nÅ_ytral tred	12	-0.980
16	Det er enkelt Å_ forstÅ_ regelverket.	16	-1.470
8	Det er umulig Å_ drive lÅ_nnsomt uten juks.	8	-1.470
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ_per.	20	-1.960

Descending Array of Differences Between Factors 1 and 2

No.	Statement	No.	Type 1	Type 2	Difference
17	Juks i n�ringa ødelegger omdømmet til norsk fisk.	17	1.629	-0.353	1.982
25	Omgåelse av regelverket undergraver en b�rekr�ftig forvalt	25	1.349	-0.530	1.879
11	Kontrollen av f�rsteh�ndsomsetninga er elendig.	11	0.995	-0.241	1.236
12	Alle landinger bør kontrolleres manuelt av en nøytral tred	12	0.383	-0.608	0.990
16	Det er enkelt å forstå regelverket.	16	0.075	-0.658	0.733
9	� omgå regelverket i f�rsteh�ndsomsetninga er kriminalit	9	1.260	0.799	0.461
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	20	-1.242	-1.683	0.441
19	De som omgår regelverket ødelegger for de seriøse akt�re	19	1.231	0.846	0.385
13	�rlige aktører kan fort bli lovbrøtere uten å være klar	13	-0.152	-0.431	0.279
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.253	-1.494	0.241
14	å varsle kontrollmyndighetene om juks f�r konsekvenser for	14	-0.442	-0.622	0.181
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	8	-1.584	-1.581	-0.002
5	Aktører som omgår regelverket mangler moral.	5	0.422	0.507	-0.086
7	Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn det fak	7	-0.547	-0.381	-0.166
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sluttse	15	-0.202	-0.012	-0.190
22	Man må følge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.679	0.938	-0.259
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	2	-1.994	-1.661	-0.333
1	Det er store mengder svart fisk i omløp.	1	-0.280	0.250	-0.530
6	å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	6	1.526	2.102	-0.577
21	Fiskekjøpere som betaler høyest pris f�r ofte mer fisk en	21	-0.283	0.521	-0.805
23	De som jukser bør straffes hardere.	23	0.305	1.227	-0.921
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	-0.016	1.037	-1.053
24	Det bør innføres krav om GPS-sporing av alle fartøy som f	24	0.089	1.180	-1.091
4	å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke juks.	4	-0.918	0.188	-1.105
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-1.029	0.660	-1.689

Descending Array of Differences Between Factors 1 and 3

No.	Statement	No.	Type 1	Type 3	Difference
17	Juks i n�ringa ødelegger omdømmet til norsk fisk.	17	1.629	-1.333	2.963
6	å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	6	1.526	-0.672	2.198
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	-0.016	-1.550	1.533
25	Omgåelse av regelverket undergraver en b�rekr�ftig forvalt	25	1.349	0.108	1.241
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	20	-1.242	-2.102	0.860
19	De som omgår regelverket ødelegger for de seriøse akt�re	19	1.231	0.444	0.786
13	�rlige aktører kan fort bli lovbrøtere uten å være klar	13	-0.152	-0.781	0.629
16	Det er enkelt å forstå regelverket.	16	0.075	-0.553	0.628
12	Alle landinger bør kontrolleres manuelt av en nøytral tred	12	0.383	-0.216	0.599
9	� omgå regelverket i f�rsteh�ndsomsetninga er kriminalit	9	1.260	0.661	0.599
22	Man må følge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.679	0.216	0.462
5	Aktører som omgår regelverket mangler moral.	5	0.422	0.108	0.313
11	Kontrollen av f�rsteh�ndsomsetninga er elendig.	11	0.995	0.889	0.106
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	8	-1.584	-1.322	-0.262
7	Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn det fak	7	-0.547	-0.120	-0.427
23	De som jukser bør straffes hardere.	23	0.305	0.889	-0.584
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.253	-0.553	-0.701
21	Fiskekjøpere som betaler høyest pris f�r ofte mer fisk en	21	-0.283	0.553	-0.836
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-1.029	-0.108	-0.921
24	Det bør innføres krav om GPS-sporing av alle fartøy som f	24	0.089	1.117	-1.028
1	Det er store mengder svart fisk i omløp.	1	-0.280	0.769	-1.049
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	2	-1.994	-0.769	-1.225
4	å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke juks.	4	-0.918	0.781	-1.698
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sluttse	15	-0.202	1.766	-1.968
14	å varsle kontrollmyndighetene om juks f�r konsekvenser for	14	-0.442	1.778	-2.219

Descending Array of Differences Between Factors 1 and 4

No.	Statement	No.	Type 1	Type 4	Difference
6	Å_ jukse er det samme som Å_ stjele fra fellesskapet.	6	1.526	-0.490	2.015
16	Det er enkelt Å_ forstå_ regelverket.	16	0.075	-1.470	1.545
12	Alle landinger bÅ_r kontrolleres manuelt av en nÅ_ytral tred	12	0.383	-0.980	1.363
9	Å_ omgÅ_ regelverket i fÅ_rstehÅ_ndsomsetninga er kriminalit	9	1.260	-0.000	1.260
17	Juks i nÅ_ringa Å_ delegger omdÅ_mmet til norsk fisk.	17	1.629	0.490	1.139
11	Kontrollen av fÅ_rstehÅ_ndsomsetninga er elendig.	11	0.995	-0.000	0.995
5	AktÅ_rer som omgÅ_r regelverket mangler moral.	5	0.422	-0.490	0.911
25	OmgÅ_else av regelverket undergraver en bÅ_rekraftig forvalt	25	1.349	0.490	0.859
19	De som omgÅ_r regelverket Å_ delegger for de seriÅ_se aktÅ_re	19	1.231	0.490	0.741
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ_per.	20	-1.242	-1.960	0.718
7	Det er vanlig Å_ skrive mindre fisk pÅ_ seddelen enn det fak	7	-0.547	-0.980	0.433
23	De som jukser bÅ_r straffes hardere.	23	0.305	-0.000	0.305
24	Det bÅ_r innfÅ_res krav om GPS-sporing av alle fartÅ_y som f	24	0.089	-0.000	0.089
4	Å_ ta unna litt fisk for Å_ selge til naboen er ikke juks.	4	-0.918	-0.980	0.062
8	Det er umulig Å_ drive lÅ_nnsomt uten juks.	8	-1.584	-1.470	-0.114
21	FiskekjÅ_pere som betaler hÅ_yest pris fÅ_r ofte mer fisk en	21	-0.283	-0.000	-0.283
22	Man mÅ_ fÅ_lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.679	0.980	-0.301
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.253	-0.490	-0.764
14	Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅ_r konsekvenser for	14	-0.442	0.490	-0.931
13	Å_rtlige aktÅ_rer kan fort bli lovbrøyttere uten Å_ vÅ_re klar	13	-0.152	0.980	-1.132
15	Det er vanlig Å_ skrive torsk som en annen art pÅ_ sluttse	15	-0.202	0.980	-1.182
2	Det er greit Å_ jukse for Å_ berge livsgrunnlaget.	2	-1.994	-0.490	-1.504
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ_p.	1	-0.280	1.470	-1.750
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	-0.016	1.960	-1.976
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-1.029	1.470	-2.499

Descending Array of Differences Between Factors 2 and 3

No.	Statement	No.	Type 2	Type 3	Difference
6	Å_ jukse er det samme som Å_ stjele fra fellesskapet.	6	2.102	-0.672	2.775
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	1.037	-1.550	2.587
17	Juks i nÅ_ringa Å_ delegger omdÅ_mmet til norsk fisk.	17	-0.353	-1.333	0.980
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	0.660	-0.108	0.769
22	Man mÅ_ fÅ_lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.938	0.216	0.722
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ_per.	20	-1.683	-2.102	0.419
19	De som omgÅ_r regelverket Å_ delegger for de seriÅ_se aktÅ_re	19	0.846	0.444	0.402
5	AktÅ_rer som omgÅ_r regelverket mangler moral.	5	0.507	0.108	0.399
13	Å_rtlige aktÅ_rer kan fort bli lovbrøyttere uten Å_ vÅ_re klar	13	-0.431	-0.781	0.350
23	De som jukser bÅ_r straffes hardere.	23	1.227	0.889	0.338
9	Å_ omgÅ_ regelverket i fÅ_rstehÅ_ndsomsetninga er kriminalit	9	0.799	0.661	0.138
24	Det bÅ_r innfÅ_res krav om GPS-sporing av alle fartÅ_y som f	24	1.180	1.117	0.063
21	FiskekjÅ_pere som betaler hÅ_yest pris fÅ_r ofte mer fisk en	21	0.521	0.553	-0.031
16	Det er enkelt Å_ forstå_ regelverket.	16	-0.658	-0.553	-0.106
8	Det er umulig Å_ drive lÅ_nnsomt uten juks.	8	-1.581	-1.322	-0.260
7	Det er vanlig Å_ skrive mindre fisk pÅ_ seddelen enn det fak	7	-0.381	-0.120	-0.261
12	Alle landinger bÅ_r kontrolleres manuelt av en nÅ_ytral tred	12	-0.608	-0.216	-0.391
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ_p.	1	0.250	0.769	-0.519
4	Å_ ta unna litt fisk for Å_ selge til naboen er ikke juks.	4	0.188	0.781	-0.593
25	OmgÅ_else av regelverket undergraver en bÅ_rekraftig forvalt	25	-0.530	0.108	-0.638
2	Det er greit Å_ jukse for Å_ berge livsgrunnlaget.	2	-1.661	-0.769	-0.892
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.494	-0.553	-0.942
11	Kontrollen av fÅ_rstehÅ_ndsomsetninga er elendig.	11	-0.241	0.889	-1.130
15	Det er vanlig Å_ skrive torsk som en annen art pÅ_ sluttse	15	-0.012	1.766	-1.778
14	Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅ_r konsekvenser for	14	-0.622	1.778	-2.400

Descending Array of Differences Between Factors 2 and 4

No.	Statement	No.	Type 2	Type 4	Difference
6	Å jukse er det samme som Å stjele fra fellesskapet.	6	2.102	-0.490	2.592
23	De som jukser bÅ, r straffes hardere.	23	1.227	-0.000	1.227
24	Det bÅ, r innfÅ, res krav om GPS-sporing av alle fartÅ, y som f	24	1.180	-0.000	1.180
4	Å ta unna litt fisk for Å selge til naboen er ikke juks.	4	0.188	-0.980	1.168
5	AktÅ, rer som omgÅ, r regelverket mangler moral.	5	0.507	-0.490	0.997
16	Det er enkelt Å forstÅ, regelverket.	16	-0.658	-1.470	0.811
9	Å omgÅ, regelverket i fÅ, rstehÅ, ndsomsetninga er kriminalit	9	0.799	-0.000	0.799
7	Det er vanlig Å skrive mindre fisk pÅ, seddelen enn det fak	7	-0.381	-0.980	0.599
21	FiskekjÅ, pere som betaler hÅ, yest pris fÅ, r ofte mer fisk en	21	0.521	-0.000	0.521
12	Alle landinger bÅ, r kontrolleres manuelt av en nÅ, ytral tred	12	-0.608	-0.980	0.372
19	De som omgÅ, r regelverket Å, delegger for de seriÅ, se aktÅ, re	19	0.846	0.490	0.356
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ, per.	20	-1.683	-1.960	0.276
22	Man mÅ, lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.938	0.980	-0.042
8	Det er umulig Å drive lÅ, nnsomt uten juks.	8	-1.581	-1.470	-0.112
11	Kontrollen av fÅ, rstehÅ, ndsomsetninga er elendig.	11	-0.241	-0.000	-0.241
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	0.660	1.470	-0.809
17	Juks i nÅ, ringa Å, delegger omdÅ, mmet til norsk fisk.	17	-0.353	0.490	-0.843
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	1.037	1.960	-0.923
15	Det er vanlig Å skrive torsk som en annen art pÅ, sluttse	15	-0.012	0.980	-0.992
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-1.494	-0.490	-1.004
25	OmgÅ, else av regelverket undergraver en bÅ, rekræftig forvalt	25	-0.530	0.490	-1.020
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks fÅ, r konsekvenser for	14	-0.622	0.490	-1.112
2	Det er greit Å jukse for Å berge livsgrunnlaget.	2	-1.661	-0.490	-1.171
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ, p.	1	0.250	1.470	-1.220
13	Å rrlige aktÅ, rer kan fort bli lovbytere uten Å vÅ, re klar	13	-0.431	0.980	-1.410

Descending Array of Differences Between Factors 3 and 4

No.	Statement	No.	Type 3	Type 4	Difference
4	Å ta unna litt fisk for Å selge til naboen er ikke juks.	4	0.781	-0.980	1.760
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks fÅ, r konsekvenser for	14	1.778	0.490	1.288
24	Det bÅ, r innfÅ, res krav om GPS-sporing av alle fartÅ, y som f	24	1.117	-0.000	1.117
16	Det er enkelt Å forstÅ, regelverket.	16	-0.553	-1.470	0.917
11	Kontrollen av fÅ, rstehÅ, ndsomsetninga er elendig.	11	0.889	-0.000	0.889
23	De som jukser bÅ, r straffes hardere.	23	0.889	-0.000	0.889
7	Det er vanlig Å skrive mindre fisk pÅ, seddelen enn det fak	7	-0.120	-0.980	0.860
15	Det er vanlig Å skrive torsk som en annen art pÅ, sluttse	15	1.766	0.980	0.786
12	Alle landinger bÅ, r kontrolleres manuelt av en nÅ, ytral tred	12	-0.216	-0.980	0.763
9	Å omgÅ, regelverket i fÅ, rstehÅ, ndsomsetninga er kriminalit	9	0.661	-0.000	0.661
5	AktÅ, rer som omgÅ, r regelverket mangler moral.	5	0.108	-0.490	0.598
21	FiskekjÅ, pere som betaler hÅ, yest pris fÅ, r ofte mer fisk en	21	0.553	-0.000	0.553
8	Det er umulig Å drive lÅ, nnsomt uten juks.	8	-1.322	-1.470	0.148
19	De som omgÅ, r regelverket Å, delegger for de seriÅ, se aktÅ, re	19	0.444	0.490	-0.045
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-0.553	-0.490	-0.063
20	Juksing skyldes kun fiskekjÅ, per.	20	-2.102	-1.960	-0.143
6	Å jukse er det samme som Å stjele fra fellesskapet.	6	-0.672	-0.490	-0.183
2	Det er greit Å jukse for Å berge livsgrunnlaget.	2	-0.769	-0.490	-0.279
25	OmgÅ, else av regelverket undergraver en bÅ, rekræftig forvalt	25	0.108	0.490	-0.382
1	Det er store mengder svart fisk i omlÅ, p.	1	0.769	1.470	-0.701
22	Man mÅ, lge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	0.216	0.980	-0.763
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-0.108	1.470	-1.578
13	Å rrlige aktÅ, rer kan fort bli lovbytere uten Å vÅ, re klar	13	-0.781	0.980	-1.760
17	Juks i nÅ, ringa Å, delegger omdÅ, mmet til norsk fisk.	17	-1.333	0.490	-1.823
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	-1.550	1.960	-3.509

Exact Factor Scores (à la SPSS) in Z-Score and T-Score units

No.	Statement	No.	Factors							
			1	2	3	4	5	6	7	8
1	Det er store mengder svart fisk i omløp.	1	-0.53	45	-0.21	48	1.01	60	1.24	62
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	2	-1.71	33	-0.82	42	-0.41	46	-0.51	45
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-0.96	40	-1.14	39	-0.67	43	0.11	51
4	Å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke j	4	-1.12	39	0.55	55	0.59	56	-0.95	41
5	Aktører som omgjør regelverket mangler moral.	5	0.61	56	0.12	51	0.78	58	-0.74	43
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	6	1.11	61	2.21	72	-1.06	39	-0.45	46
7	Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn d	7	-0.42	46	-0.36	46	0.65	57	-0.16	48
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	8	-1.13	39	-1.13	39	-1.06	39	-0.70	43
9	Å omgjøre regelverket i færdighetsskifte er krim	9	1.06	61	0.47	55	0.47	55	0.43	54
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-1.41	36	0.66	57	-0.39	46	1.26	63
11	Kontrollen av færdighetsskifte er elendig.	11	1.00	60	-0.35	46	0.78	58	-0.41	46
12	Alle landinger blir kontrollert manuelt av en nøytral	12	0.97	60	-0.51	45	0.01	50	-2.24	28
13	Årlige aktører kan fort bli lovbrøttere uten å være	13	0.02	50	-0.96	40	-0.47	45	1.11	61
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks før konsekvens	14	-0.62	44	-1.06	39	1.57	66	0.48	55
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sl	15	-0.55	45	-0.33	47	1.46	65	1.29	63
16	Det er enkelt å forstå regelverket.	16	0.36	54	-0.06	49	-0.06	49	-1.82	32
17	Juks i næringene delegerer ansvaret til norsk fisk.	17	1.99	70	-1.16	38	-1.40	36	0.99	60
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhi	18	-0.45	46	1.70	67	-2.20	28	1.43	64
19	De som omgjøre regelverket å delegerer for de seriøse a	19	0.98	60	0.33	53	-0.07	49	0.36	54
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	20	-0.64	44	-0.93	41	-2.06	29	-1.09	39
21	Fiskekjøper som betaler høyest pris får ofte mer f	21	-0.49	45	0.98	60	0.82	58	-0.49	45
22	Man må følge reglene, selv om man ikke er enig i re	22	0.55	56	0.36	54	0.41	54	0.98	60
23	De som jukser blir straffes hardere.	23	-0.10	49	1.52	65	0.98	60	-0.81	42
24	Det blir innført krav om GPS-sporing av alle fartø	24	-0.37	46	1.39	64	0.09	51	0.04	50
25	Omgjørelse av regelverket undergraver en bærekraftig f	25	1.86	69	-1.27	37	0.24	52	0.67	57

Factor Q-Sort Values for Each Statement

No.	Statement	No.	Factor Arrays			
			1	2	3	4
1	Det er store mengder svart fisk i omløp.	1	-1	0	1	3
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	2	-4	-3	-2	-1
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-3	-2	-1	-1
4	Å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke juks.	4	-2	0	2	-2
5	Aktører som omgår regelverket mangler moral.	5	1	1	0	-1
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	6	3	4	-1	-1
7	Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn det faktisk er.	7	-1	-1	0	-2
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	8	-3	-3	-2	-3
9	Å omgå regelverket i fiskehandlingssetninga er kriminalitet.	9	2	1	1	0
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-2	1	0	3
11	Kontrollen av fiskehandlingssetninga er elendig.	11	2	0	2	0
12	Alle landinger blir kontrollert manuelt av en nøytral tredjepart.	12	1	-1	-1	-2
13	Årlige aktører kan fort bli lovbrøyttere uten å være klar over det.	13	0	-1	-2	2
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks før konsekvenser for dem.	14	-1	-2	4	1
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sluttsett.	15	0	0	3	2
16	Det er enkelt å forstå regelverket.	16	0	-2	-1	-3
17	Juks i nærliggende områder delegert til norsk fisk.	17	4	0	-3	1
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre jukse.	18	0	2	-3	4
19	De som omgår regelverket delegert for de seriøse aktørene.	19	2	2	1	1
20	Jukse skyldes kun fiskekjøper.	20	-2	-4	-4	-4
21	Fiskekjøper som betaler høyest pris får ofte mer fisk enn de som kjøper billigere.	21	-1	1	1	0
22	Man må følge regelene, selv om man ikke er enig i regelverket.	22	1	2	0	2
23	De som jukse blir straffes hardere.	23	1	3	2	0
24	Det blir innført krav om GPS-sporing av alle fartøyer som fisker.	24	0	3	3	0
25	Omgåelse av regelverket undergraver en bærekraftig forvaltning.	25	3	-1	0	1

Variance = 4.000 St. Dev. = 2.000

Factor Q-Sort Values for Statements sorted by Consensus vs. Disagreement (Variance across Factor Z-Scores)

No.	Statement	No.	Factor Arrays			
			1	2	3	4
8	Det er umulig å drive lønnsomt uten juks.	8	-3	-3	-2	-3
22	Man må følge regelene, selv om man ikke er enig i regelver	22	1	2	0	2
7	Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn det fak	7	-1	-1	0	-2
19	De som omgjør regelverket å,delegger for de seriøse aktø	19	2	2	1	1
20	Juksing skyldes kun fiskekjøper.	20	-2	-4	-4	-4
21	Fiskekjøper som betaler høyest pris får ofte mer fisk en	21	-1	1	1	0
5	Aktører som omgjør regelverket mangler moral.	5	1	1	0	-1
3	Juks skyldes at regelverket er for komplekst.	3	-3	-2	-1	-1
9	Å omgøre regelverket i fiskehandlingsomsetninga er kriminalit	9	2	1	1	0
23	De som jukser bør straffes hardere.	23	1	3	2	0
12	Alle landinger bør kontrolleres manuelt av en nøytral tred	12	1	-1	-1	-2
11	Kontrollen av fiskehandlingsomsetninga er elendig.	11	2	0	2	0
16	Det er enkelt å forstå regelverket.	16	0	-2	-1	-3
24	Det bør innføres krav om GPS-sporing av alle fartøy som f	24	0	3	3	0
2	Det er greit å jukse for å berge livsgrunnlaget.	2	-4	-3	-2	-1
1	Det er store mengder svart fisk i omlopp.	1	-1	0	1	3
13	Årlige aktører kan fort bli lovbrøytene uten å være klar	13	0	-1	-2	2
25	Omgjørelse av regelverket undergraver en bærekraftig forvalt	25	3	-1	0	1
4	Å ta unna litt fisk for å selge til naboen er ikke juks.	4	-2	0	2	-2
15	Det er vanlig å skrive torsk som en annen art på sluttse	15	0	0	3	2
10	Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier.	10	-2	1	0	3
14	Å varsle kontrollmyndighetene om juks får konsekvenser for	14	-1	-2	4	1
17	Juks i nåringa å,delegger omdømmet til norsk fisk.	17	4	0	-3	1
6	Å jukse er det samme som å stjele fra fellesskapet.	6	3	4	-1	-1
18	Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j	18	0	2	-3	4

Factor Characteristics

	Factors			
	1	2	3	4
No. of Defining Variables	8	4	2	1
Average Rel. Coef.	0.800	0.800	0.800	0.800
Composite Reliability	0.970	0.941	0.889	0.800
S.E. of Factor Z-Scores	0.174	0.243	0.333	0.447

Standard Errors for Differences in Factor Z-Scores

(Diagonal Entries Are S.E. Within Factors)

Factors	1	2	3	4
1	0.246	0.299	0.376	0.480
2	0.299	0.343	0.412	0.509
3	0.376	0.412	0.471	0.558
4	0.480	0.509	0.558	0.632

Distinguishing Statements for Factor 1

(P < .05 ; Asterisk (*) Indicates Significance at P < .01)

Both the Factor Q-Sort Value (Q-SV) and the Z-Score (Z-SCR) are Shown.

No. Statement Z-SCR	No.	Factors							
		1		2		3		4	
		Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR
17 Juks i nÄ'ringa Ä,delegger omdÄ,mmet til norsk fisk. 0.49	17	4	1.63	0	-0.35	-3	-1.33	1	
18 Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j 1.96	18	0	-0.02*	2	1.04	-3	-1.55	4	
10 Det er mer torsk i havet enn kvotene tilsier. 1.47	10	-2	-1.03	1	0.66	0	-0.11	3	

Distinguishing Statements for Factor 2

(P < .05 ; Asterisk (*) Indicates Significance at P < .01)

Both the Factor Q-Sort Value (Q-SV) and the Z-Score (Z-SCR) are Shown.

No. Statement Z-SCR	No.	Factors							
		1		2		3		4	
		Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR

There Were NO Distinguishing Statements for Factor 2

Distinguishing Statements for Factor 3

(P < .05 ; Asterisk (*) Indicates Significance at P < .01)

Both the Factor Q-Sort Value (Q-SV) and the Z-Score (Z-SCR) are Shown.

No. Statement Z-SCR	No.	Factors							
		1		2		3		4	
		Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR
14 Å_ varsle kontrollmyndighetene om juks fÅr konsekvenser for 14 0.49	14	-1	-0.44	-2	-0.62	4	1.78	1	
17 Juks i nÅ,ringa Å,delegger omdÅ,mmet til norsk fisk. 0.49	17	4	1.63	0	-0.35	-3	-1.33	1	
18 Automatiske systemer for vekt og antall fisk vil forhindre j 1.96	18	0	-0.02	2	1.04	-3	-1.55*	4	

Distinguishing Statements for Factor 4

(P < .05 ; Asterisk (*) Indicates Significance at P < .01)

Both the Factor Q-Sort Value (Q-SV) and the Z-Score (Z-SCR) are Shown.

No. Statement Z-SCR	No.	Factors							
		1		2		3		4	
		Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR
13 Årlige aktører kan fort bli lovbrytere uten å være klar 0.98	13	0	-0.15	-1	-0.43	-2	-0.78	2	

Consensus Statements -- Those That Do Not Distinguish Between ANY Pair of Factors.

All Listed Statements are Non-Significant at P>.01, and Those Flagged With an * are also Non-Significant at P>.05.

No. Statement Z-SCR	No.	Factors							
		1		2		3		4	
		Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR	Q-SV	Z-SCR
3 Juks skyldes at regelverket er for komplekst. -0.49	3	-3	-1.25	-2	-1.49	-1	-0.55	-1	
5 Aktører som omgjør regelverket mangler moral. -0.49	5	1	0.42	1	0.51	0	0.11	-1	
7* Det er vanlig å skrive mindre fisk på seddelen enn det faktisk er. -0.98	7	-1	-0.55	-1	-0.38	0	-0.12	-2	
8* Det er umulig å drive lønnsomt uten juks. -1.47	8	-3	-1.58	-3	-1.58	-2	-1.32	-3	
19 De som omgjør regelverket å delegger for de seriøse aktører 0.49	19	2	1.23	2	0.85	1	0.44	1	
20 Juksing skyldes kun fiskekjøper. -1.96	20	-2	-1.24	-4	-1.68	-4	-2.10	-4	
22* Man må følge regelene, selv om man ikke er enig i regelver 0.98	22	1	0.68	2	0.94	0	0.22	2	

QANALYZE was completet at 11:12:40

